

KOLONIALE KRONIEK.

KOLONIALE LITERATUUR.

Generaal ROOSEBOOM Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië. — Herziening der bepalingen betreffende de benoembaarheid tot ambtenaar van den administratieven dienst in Ned.-Indië. — De Indische Mijnwet. — Herziening van het Reglement op de Particuliere Landerijen. — Opleiding van Doctors Djawa en inlandsche vroedvrouwen. — Het Ned. Zendelinggenootschap en zijne Mededeelingen. — Rechtstoestand der Inlandsche Christenen. — VAN DE WERK en anderen over het Grondbezit op Java. — De heer VAN DER KEMP en zijne wedersprekers. — Geschiedenis der Indische Financiën. — Fusie van officierskorpsen. — De Indische Gids.

Blijkens de Staatscourant van 3 Juni jl. is bij Kon. besluit aan Jhr. C. H. A. VAN DER WIJCK op zijn verzoek met 3 October a. s. een eervol ontslag verleend als Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië en dit met dankbetuiging voor de vele en gewichtige diensten door hem in die betrekking aan den lande bewezen, en is, mede met ingang van 3 October, tot zijn opvolger benoemd de heer W. ROOSEBOOM, Generaal-Majoor, kommandant der stelling van Amsterdam, tevens belast met het bevel in de eerste militaire afdeling, die eenige dagen later, met ontheffing uit die betrekking, werd benoemd tot Luitenant-Generaal.

De tijding van het ontslag van den heer van der Wijck kwam niet onverwacht. Het was bekend dat hij, na ruim zes jaren — zijne benoeming dagteekent van 17 Juli 1893 — het moeielijk en zwaarwichtig ambt van Gouverneur-Generaal te hebben bekleed, ernstig en bij herhaling op zijn ontslag had aangedrongen en in het vorig jaar niet dan noode had toegegeven aan den wensch der Regeering dat hij nog eenigen tijd in Indië zou blijven. Algemeen wordt van hem getuigd

dat hij is geweest een uitstekend Gouverneur-Generaal, die in vaak moeilijke oogenblikken bewijzen gaf van energie, beleid en tact.

Geheel onverwacht daarentegen was de benoeming van Generaal Rooseboom tot zijn opvolger. In de dagbladen waren meerdere namen genoemd van personen, die men meende dat voor die hooge betrekking in aanmerking kwamen. Maar van den Generaal was daarbij geen sprake. Nauwlijks echter was hij benoemd, of vrij algemeen werd instemming met die keuze betuigd. Er werd aan herinnerd dat Generaal Rooseboom niet alleen bekend was als een hoogst bekwaam officier, maar dat hij gedurende zijn lidmaatschap der Tweede Kamer bij zijne medeleden den indruk had doen ontstaan van te zijn een veelzijdig ontwikkeld, inderdaad superieur man. Het is van hem niet bekend dat hij zich immer bijzonder met de studie onzer koloniale aangelegenheden heeft beziggehouden. Maar van vroegere opperlandvoogden verkeerden meerdere in dat geval. En daaronder zijn er toch geweest die onder de uitnemendsten hunner kunnen worden gerangschikt. Moge dit ook eenmaal van Generaal Rooseboom worden getuigd.

„De Indische Gids” van Juli gaf, p. 850 e. v., een lezenswaardig overzicht van het persoordeel over de benoeming van Generaal Rooseboom, waaruit, over het geheel genomen, van instemming met de benoeming blijkt. Maar hij deed meer. De heer R. A. van Sandick, die na een paar jaren als waarnemend redacteur van dat tijdschrift te hebben gefungeerd, sedert Mei jl. als hoofdredacteur is opgetreden, onderteekent een artikel: „De nieuwe Gouverneur-Generaal”, waarin, naar aanleiding der benoeming thans van den heer Rooseboom tot Gouverneur-Generaal en in het vorig jaar van den heer de Meester tot Vice-president van den Raad van Indië, de vraag behandeld wordt, p. 775: „Moet Indië bestuurd worden door leeken?”

Alle hulde brengende aan de algemeen erkende bekwaamheid en het karakter dier beide mannen, acht hij toch die benoemingen van personen die nimmer bewijzen hadden gegeven van Indische zaken eene bijzondere studie te hebben gemaakt, zeer bedenkelijk en meent, blz. 778, „dat daardoor een brevet van onvermogen is uitgereikt aan de geheele Indische wereld, aan de breede schaar van mannen, die hun leven wijden aan de studie van koloniale zaken.”

Naar aanleiding van dat stuk veroorloven wij ons een paar kanteekeningen.

Het klinkt wel wat vreemd vóór de Indische ambtenaarswereld zoo warm te zien opkomen in hetzelfde tijdschrift, waarin op andere plaatsen moet worden geconstateerd dat (zie o. a. p. 833) over het geheel het gehalte der Indische ambtenaren zoo onvoldoende is dat radicale wijziging hunner opleiding (een punt waarop hieronder wordt teruggekomen) dringend noodig wordt geoordeeld.

Wat nu speciaal de benoeming van den heer Rooseboom betreft, wijzen wij op twee punten. Ook ons, evenals aan den heer van Sandick, zeiden heeren die van 1884—1891 met hem in de Tweede Kamer zaten, dat hij meermalen blijken gaf een inderdaad supérieur man te zijn. Van zoo iemand, met ruimen staatsmansblik begaafd, die toch ook gedurende zijn parlementaire loopbaan heel wat over Indische zaken moet hebben gehoord, mag worden verwacht dat hij de voor den Gouverneur-Generaal noodige kennis van zaken en personen in betrekkelijk korten tijd zal opdoen. Ten tweede zij hierop gewezen: In Engeland zegt men dat wel eens minder bekwame mannen tot ministers van Indië of van Koloniën werden benoemd, maar dat nimmer andere dan hoogst bekwame mannen tot onderkoningen van Britsch-Indië werden verkozen. En toch was, vergissen we ons niet, althans gedurende de laatste halve eeuw Lord Lawrence, die als Gouverneur van de Punjab een uitstekenden naam had gemaakt, de eenige gouverneur-generaal die vroeger in Britsch-Indië had gediend. Alle anderen verkeerden in gelijk geval als generaal Rooseboom. Zij waren gekozen niet omdat zij blijken hadden gegeven speciale Indische studies te hebben gemaakt, maar omdat zij bekend waren als bekwame mannen met ruimen staatsmansblik. Aangezien niemand die hoedanigheden aan den heer Rooseboom ontzegt, mag worden verwacht dat hij als gouverneur-generaal niet minder zal uitmunten dan het geval was met zijn engelsche collega's die in hetzelfde geval verkeerden.

Dat wij dit voor Ned.-Indië van harte wenschen, spreekt wel van zelf.

Nog zij aangeteekend dat op p. 953 van het Augustusnummer van „de Ind. Gids”, naar aanleiding van een artikel

in „het Vaderland“ van 15 Juli, weder wordt gesproken over hetgeen het tijdschrift heet het blijkbaar „systeem“ om Indië door leeken te besturen. In zijn 2^e blad van 17 Augustus zegt „het Vaderland“, terecht onzes inziens, dat er geen grond is voor de meening dat er bij de Regeering een „systeem“ zou bestaan om kennis van Indië bij 't besturen van Indië gering te schatten. Dat de redacteur van „de Ind. Gids“ bij zijne meening blijft, blijkt uit de September-aflevering van dat tijdschrift, p. 1112.

Onder de eerste zaken, waarmede de nieuwe Gouverneur-Generaal, — althans zoo, gelijk de Minister van Kolonien op 8 Juni in de Tweede Kamer zeide, de Indische Regeering nog nader ter zake moet worden gehoord, — zich zal hebben onledig te houden, behoort de herziening der bepalingen betreffende de benoembaarheid tot ambtenaar van den administratieven dienst in Ned.-Indië.

Bekend is dat sedert geruimen tijd in toenemende mate werd geklaagd over het gehalte dier ambtenaren en dat de opleiding onvoldoende werd geacht. Het zou, in 't algemeen gesproken, velen ambtenaren ontbreken aan ruimte van blik en aan algemeene ontwikkeling en bij de opleiding zou slechts het streven zijn eene détailkennis te verkrijgen, die voor de praktijk onvoldoende is.

Op blz. 110 van den Januari-Economist werd, ten vervolge op het daarover gezegde op p. 235 e. v. van den Economist van Maart 1897, even van het onderwerp melding gemaakt. Thans worde herinnerd aan althans een deel van het sedert daarover in het licht verschenene.

Slechts op enkele stukken wenschen wij de aandacht te vestigen, er aan herinnerende dat men in schier elke aflevering van „de Indische Gids“ er het een of ander over kan lezen.

In „de opleiding der Europeesche ambtenaren bij het Binnenlandsch Bestuur in Ned. Indië“, in „de Ind. Gids“ van Maart jl., p. 300, betoonde de heer C. J. Hasselman (die in de I. G. van October 1898, p. 1158, een lezenswaardig betoog had geleverd over de „lotsverbetering van de ambtenaren bij het Binnenlandsch Bestuur“), zich een warm voorstander van het Engelsche opleidingsstelsel.

Heel wat minder ingenomenheid met dat stelsel wordt be-
toond door Mr. A. J. Immink, (den bekenden schrijver van
het in 1882 te 's Gravenhage verschenen werk: „De regterlijke
Organisatie van Ned. Indië”), in zijn in „de Gids” van Mei jl.
p. 157, opgenomen artikel: „De opleiding der O. I. admi-
nistratieve ambtenaren”, waarvan in „de Ind. Gids” van Juni,
p. 695, een critisch overzicht wordt gegeven. Mr. Immink
spreekt over het min gehalte van vele ambtenaren van het
binnenlandsch bestuur, vindt de opleiding der Britsch-Indische
ambtenaren niet zoo voortreffelijk, meent dat zij te weinig
Indologische kennis bezitten en dat in Britsch-Indië te veel
naar europeaniseering wordt gestreefd. Hij wenscht dat de Staat
zorge voor de opleiding der Indische ambtenaren. Eene gym-
nasiale opleiding voor allen komt hem gewenscht voor. Ver-
gelijkend examen bij het tweede gedeelte van het examen komt
hem verkeerd voor. Dat zou beter bij het eerste gedeelte pas-
sen. Wettelijke regeling van het onderwerp acht hij noodig.

„In het „Handelsblad” van 14 April jl., in „Opleiding van
Indische ambtenaren”, waarschuwt N. N. tegen de door meer-
deren voorgestane opheffing van afdeling B van het (zooge-
naamd Gymnasium Willem III te Batavia. De voordeelen van
aller opleiding in Nederland om algemeene ontwikkeling en
wrijving met Europeanen te verkrijgen, worden door hem
illusoir genoemd.

Over het onderwerp in zijn geheel, de meening daarover van
den Minister van Koloniën en de destijds nog niet gepubli-
ceerde voorstellen der in December jl. benoemde Commissie,
vernam men heel wat bij gelegenheid van de op 8 Juni door
den heer van de Velde in de Tweede Kamer gehouden inter-
pellatie betreffende de opleiding van Oost-Indische ambtenaren.
Behalve in de „Handelingen” kan men dat uitvoerig debat in
zijn geheel lezen in de „Ind. Gids” van Juli jl., blz. 823 e. v.
Teneinde niet te uitvoerig te worden, moeten wij ons bepalen
met daarheen te verwijzen, omdat wij ons nog eenige oog-
blikken wenschen bezig te houden met het in Juni jl. gepu-
bliceerde rapport der in December jl. benoemde Commissie.

Die Commissie bestond uit de heeren: Groeneveldt, oud-
Raad van Indië en oud-Directeur van het departement van
onderwijs aldaar, Kern en de Louter, hoogleraren te Leiden

en te Utrecht, Mullemeister, oud-Raad van Indië en A. A. de Vries, referendaris bij het departement van Koloniën. Haar rapport van 27 Mei is in Juni jl. van wege het Departement van Koloniën door de firma Nijhoff gepubliceerd.

De Commissie begint, p. 3, met te zeggen dat ook haar de tegenwoordige regeling der benoembaarheid tot Indisch ambtenaar zeer gebrekkig voorkomt. »Zij geeft niet de minste waarborgen, noch van verscheidenheid van kennis onderling, noch van eene hooge mate van ontwikkeling, noch van karakter. Haar eerste gebrek is, dat zij alle gewicht legt op de Indische studie.»

»De Indologische studie (p. 4) moet naar het oordeel der Commissie beperkt worden tot een minimum, voldoende om er in de praktijk op te kunnen voortbouwen. Zij moet het karakter dragen van eene algemeene orienteering, voldoende om zich in te werken in datgene, wat ieder zich in de praktijk door studie en waarneming zal moeten eigen maken. Zal dat kunnen geschieden, dan moeten tot die studie ook slechts worden toegelaten personen wier voorafgegane opleiding een bredere en hoogere is dan de hoogere burgerschool zonder meer geeft.» ¹⁾

»Om tot een gezonden toestand te komen, meent de Commissie dat de aanneming der ambtenaren voor den Indischen dienst behoort te worden verplaatst van het einde van de studie naar den aanvang, zoodat allen, die de studie hebben voltooid, zeker zijn van plaatsing. Het vergelijkend examen met zijn nasleep van ongewenschte gevolgen vervalt jaarmede. Eveneens de redenen om meer ambtenaren aan te nemen dan de behoefte van 's Lands dienst eischt.»

»Eene speciale inrichting van onderwijs, die hare kosten moet kunnen goedmaken, zal bij dergelijk stelsel niet kunnen bestaan, maar uit de hierboven ontwikkelde overwegingen

¹⁾ Wel zeide de heer Sassen op de den 11 Juli jl. te Kampen gehouden algemeene vergadering der Ned. Maatschappij ter bevordering van Nijverheid (zie Tijdschrift dier Maatschappij voor Augustus p. 308), dat Thorbecke aan het Middelbaar onderwijs «vooral het karakter heeft willen geven van algemeen ontwikkelend en tot de studie leidend onderwijs.» Bekend is echter dat juist anderen klagen (zie o. a. «Vragen des Tijds» van December 1889 en later) dat de H. B. S. te weinig voor het leven opleidt, dus te weinig algemeen ontwikkelend werkt.

vloeit dan ook voort, dat daaraan geen behoefte bestaat." ¹⁾

Na dit een en ander voorop te hebben gezet, gaat de Commissie, p. 6, over tot de toelichting van het door haar ontworpen Koninklijk besluit.

Wij zullen ons daarbij niet ophouden en wenschen op uog slechts enkele punten uit het rapport de aandacht te vestigen.

De Commissie acht het wenschelijk, p. 9, „dat de mogelijkheid is uitgesloten, dat bij den administratieven dienst in Ned.-Indië ambtenaren worden aangesteld, die hunne opleiding niet voor een belangrijk deel in Europa hebben genoten. Dáár alleen is de ruime blik te verkrijgen, die een eerste vereischte moet zijn in hen die geroepen worden om als Europeesche ambtenaren Ned.-Indië te helpen besturen.

„Evenwel ziet de Commissie niet voorbij het bedenkelijke, dat er uit een politiek oogpunt in gelegen is om aan de ingezetenen van Ned.-Indië de thans bestaande gelegenheid te ontnemen om hunne zonen daar te lande te doen voorbereiden voor de carrière bij den administratieven dienst. Zij is van oordeel, dat het uit een oogpunt van billijkheid en wijs beleid dringend noodig zal zijn, daarvoor aan de Indische maatschappij een zoo voldoende mogelijk equivalent te geven.“ Zij achtte het niet van hare roeping daaromtrent een advies te geven. Anderen, b. v. Mr. Immink, deden dit wel en achtten voor Indië een wezenlijk, goed ingericht Gymnasium zeer gewenscht.

De Commissie meent dat voor de speciaal Indische studie, welke zij noodig, maar ook voldoende acht, p. 9, met één jaar zal kunnen worden volstaan. Wat de talen betreft, stelt zij voor alleen de kennis van het Maleisch verplichtend te stellen, p. 13, doch gelegenheid te geven in andere talen, speciaal in het Javaansch, examen af te leggen en aan de kennis dier talen voordeelen te verbinden.

Met uitzondering van den heer Mullemeister, is de Commissie het eens met den heer de Louter, dat „kennis der Indische wetboeken“ niet in het examen-programma moet worden opgenomen, p. 14.

De Commissie meent, p. 15, „dat ieder vrij moet zijn zich

¹⁾ Daarmede wordt over de Delftsche instelling het doodvonnis uitgesproken. Oppositie van die zijde zal dan ook wel niet uitblijven.

de noodige kennis te verwerven waar en zooals hij dat wensch», maar dat een verblijf aan eene Universiteit, en wel speciaal aan de Leidsche, waar de noodige arbeidskrachten aanwezig zijn, gedurende den studietijd het meest verkieslijk is.

Vervolgens geeft de Commissie aan, p. 16, hoe de keus van de candidaat-ambtenaren zal geschieden.

Ten slotte, p. 23, deelt de Commissie mede, waarom zij in overweging geeft de door haar ontworpen bepalingen vast te stellen bij Koninklijk besluit en niet bij de wet, (gelijk o. a. door Mr. Immink, zie boven, werd aanbevolen.)

Wij deden slechts eenige grepen uit het belangrijk en bijzonder duidelijk gesteld rapport. Zelfs zij die het met de Commissie niet eens zijn, zullen moeten erkennen dat zij duchtige argumenten voor hare meening aanvoert.

Dat het aan bespreking van den arbeid der Commissie niet zou ontbreken, was te verwachten. Onder de eersten, die zich er over lieten hooren, behoorde de heer P. H. van der Kemp, wiens vroeger stuk over het onderwerp werd vermeld op p. 111 van den Januari-Economist. In de «Vragen des Tijds» van Augustus schreef hij een kort stukje: «De voorgestelde candidaat-Indisch ambtenaar», waarin wel enkele opmerkingen over den arbeid der Commissie worden gemaakt, doch ten slotte wordt erkend dat de voorstellen der Commissie verbetering zouden brengen in den bestaanden, ook door hem, v. d. K., als onhoudbaar geschetsten toestand.

Geheel anders luidde het oordeel van den heer R. A. van Sandick, den hoofdredacteur van «de Indische Gids». In het Augustusnummer van dat tijdschrift neemt hij, ten bewijze zijner belangstelling in het onderwerp, p. 976, het geheele rapport der Commissie op. In voorafgaande «Voorloopige beschouwingen», p. 901, wordt echter zijn «Voorloopige beslist ongunstige indruk» over de voorstellen der Commissie in een zevental punten gemotiveerd. Om der curiositeitswille schrijven wij alleen de eerste regels van het sub 6° gezegde af. «Men heeft het Engelsche stelsel willen toepassen, doch het absoluut verkeerd begrepen. En dit brengt ons tot het grootste bezwaar tegen het ontwerp der Commissie: de bij uitstek: a. antidemocratische, b. chauvinistische, c. nepotistische geest die uit alles spreekt.» Wij gelooven dat de commissieleden nog al

meesmuilend en schouderophalend van dat bezwaar en zijne motiveering zullen kennis nemen. En wij vertrouwen dat de heer van Sandick bij nader, kalmer overleg zal inzien dat zijn voorloopig zoo hoogst ongunstig oordeel over den arbeid van de bekwame, ondervindingrijke, bezadigde mannen, waaruit de commissie bestond, wel eenige herziening behoeft. Daarvan blijkt echter nog niet veel uit het critisch overzicht van de artikelen door Handelsblad en Vaderland en door de heeren Gallois en Kuneman over het onderwerp, op p. 1089 e. v. van „de Ind. Gids” van September gegeven.

Wij erkennen ronduit (misschien zijn wij op onzen ouden dag wat erg behoudsgezind geworden) dat eene zoo radicale wijziging der bepalingen betreffende de benoembaarheid tot Indisch ambtenaar, als door de commissie wordt voorgesteld, ons aanvankelijk niet erg toelacht. De commissie (om slechts op een paar punten te wijzen heeft ons nog niet geheel overtuigd dat de „algemeene ontwikkeling”, waarop zij terecht prijs stelt, alleen in Nederland te verkrijgen zou zijn. Wij voorzien dat het staken der gelegenheid om in Indië het ambtenaarsexamen af te leggen daar groote ontevredenheid zal wekken. Wij herinneren ons te goed hoe krachtige argumenten er destijds waren aangevoerd om bij het Kon besluit van 23 Juni 1871 (Stbl. n°. 72) te doen verordenen dat de aanstaande Indische ambtenaren blijken van bekwaamheid moesten geven in: 1°. de Maleische taal, 2°. de Javaasche of eenige andere in Ned.-Inië inheemsche taal, ¹⁾ om er ons gemakkelijk bij neer te leggen dat voortaan alleen het examen in het Maleisch verplichtend zal zijn.

Maar waar eene Commissie, bestaande uit mannen zoo uitnemend bevoegd om ter zake een oordeel uit te spreken, eene zoo radicale wijziging van het bestaande noodig acht en daarvoor krachtige argumenten weet aantevoeren, aarzelen wij om eene van de hare verschillende meening voor te staan.

Een tweede belangrijk punt, waarmede de nieuwe Gouverneur-Generaal zich terstond na zijne optreding zal hebben bezig te houden, zoo althans zijn voorganger de zaak niet tot afdoening heeft kunnen brengen, betreft het volgende.

¹⁾ Zie de Kol. Kroniek in «de Economist» van Maart 1878, p. 401.

De Staatscourant van 1 Juni jl. bevatte het Staatsblad n°. 124: „Wet van 23 Mei houdende vaststelling van eene Indische Mijnwet.“ De hoop door ons in Januari jl., zie „de Economist“ p. 118, uitgesproken, dat het den Minister van Koloniën Cremer gegeven mocht zijn spoedig eene deugdelijke Indische Mijnwet aan Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin ter onderteekening te kunnen aanbieden, is dus verwezenlijkt. Vertrouwd mag althans worden dat eene wet, aan welker voorbereiding zooveel tijd en zorg is besteed, over welker door sommigen heftig bestreden bepalingen van zoovele zijden licht is verspreid, blijken zal op goede grondslagen te rusten.

Het zal echter nog wel een tamelijken tijd duren alvorens de nu in het Staatsblad prijkende wet in werking zal treden, omdat het Indisch bestuur onderscheidene verordeningen zal moeten vaststellen alvorens de nieuwe wet de bestaande regeling zal kunnen vervangen.

Moge de Gouverneur-Generaal van der Wijck, alvorens op 3 October zijne zoo wel volbrachte gewichtige taak aan zijn opvolger over te geven, die verordeningen nog kunnen vaststellen, en moge de nieuwe Mijnwet spoedig blijken inderdaad eene weldaad voor Ned.-Indië en aan de mineralogische ontwikkeling van het rijke land inderdaad bevorderlijk te zijn.

Na het vele dat in deze Kroniek, laatstelijk in de „Economist“ van Januari jl., p. 113, reeds over het onderwerp is gezegd, zal thans over de beginselen der wet en over de belangrijkste daarover in en buiten de Kamers der Staten-Generaal gevoerde debatten niet worden uitgeweid. Slechts zal, ten verfolge op vroegere opgaven, worden herinnerd aan althans een deel van het in den laatsten tijd over het onderwerp gepubliceerde. In de eerste plaats aan den belangrijken inhoud der tusschen de Regeering en de Kamers over het wetsontwerp gewisselde stukken en aan de daarover in de beide Kamers gevoerde debatten. Na intrekking of verwerping der voorgestelde amendementen (waarover zie o. a. de „Nieuwe Rotterdamse Courant“ van 18 Maart en „de Ind. Gids“ van April, p. 412), en na uitvoerige beraadslaging, volgde de aanneming in de Tweede Kamer op 15 Maart met 64 tegen 8 stemmen en in de Eerste Kamer op 18 Mei met 26 tegen 18

stemmen. Een overzicht der in de beide Kamers gehouden debatten werd toegezegd in „de Ind. Gids” van April jl., blz. 407, in voor de Tweede Kamer niet zeer minzame bewoordingen, waartegen de heer van de Velde in de zitting dier Kamer van 8 Jui opkwam. Dat overzicht werd tot nu toe in dat tijdschrift nog niet aangetroffen.

Tijdens de behandeling van het wetsontwerp in de Tweede Kamer gaf Mr. M. C. Piepers eene brochure in het licht, getiteld: „De Indische mijnwet en het eigendomsrecht.” Zijn motto: „Gij zult niet stelen” doet de strekking van het stuk kennen. Een critisch overzicht van den inhoud wordt gegeven in „de Indische Gids” van Mei jl., blz. 576.

Op blz. 575 van dat tijdschrift is ook sprake van een te Batavia verschenen vlugschrift van „Ameh”: „L'or aux Indes orientales néerlandaises, étude sur l'état actuel de l'industrie aurifère”, waarin ook over de bestaande en aanstaande Indische mijnwet gehandeld wordt.

In „de Locomotief” (zie „Nieuwe Rott. Crt.” van 19 April) bestreed Mr. Brooshoofst het wetsvoorstel betreffende den op te brengen cijns. Hij wil noch $2\frac{1}{2}$ c. per hectare voor te explooreeren, noch 25 c. p. h. voor te exploiteeren gronden, doch progressieven cijns bij klimmend winsteijfer tot 25 pCt. toe.

Op blz. 115 van den Januari-Economist is gezegd dat destijds in het „Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië” nog niet waren opgenomen de definitieve besprekingen over het ontwerp-mijnwet in de Nederlandsche afdeeling der Ned.-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw. Men vindt die ¹⁾ in de sedert ontvangen eerste afleveringen van het 58^e deel van dat tijdschrift. Wij volstaan met er op te wijzen dat men daarin vindt nota's van de heeren Ali Cohen en van Dijk over het wetsontwerp in zijn geheel, van de heeren Stibbe en van der Kemp over het vroeger door ons vermeld beweren der Bataviasche landheeren enz. en de zeer uitvoerige bespreking van de verschillende bepalingen van het wetsontwerp.

¹⁾ Althans wat de op 15 October en 29 October gehouden besprekingen betreft. De besprekingen in de vergadering van 19 Februari, voornamelijk over de amendementen Pijnacker Hordijk en Pyttersen, kennen wij nog slechts uit het kort overzicht daarvan in «het Vaderland» van 21 Februari.

Dat alles bevat ongetwijfeld veel belangrijks en leerzaams. Jammer echter dat wij het, daar wij het eerst retour d'Inde leeren kennen, zoo laat onder de oogen krijgen en dat de vorm, de inkleeding nog al eens wat te wenschen overlaat, waarschijnlijk een gevolg daarvan dat wat hier gesteld wordt in Indië wordt gedrukt en dus bespreking tusschen steller en drukker bezwaarlijk is. Zoo leest men op p. 233 een breedvoerig toegelicht „voorsteld (voorgesteld?) amendement“, maar wie het voorstelde blijkt niet. Zoo leest men op p. 244: „De heer van Dijk leest de volgende nota voor, f. i.“ Die nota wordt echter niet aangetroffen. Maar dit daargelaten, uit een en ander blijkt dat ook in de Nederlandsche afdeeling der Indische Maatschappij van Nijverheid het belangrijk ontwerp-mijnwet grondig werd besproken.

In bijzonderheden over dat alles wordt thans niet getreden. Ons eenig doel was om, naar de gewoonte in onze Kroniek, er op te wijzen waar zij, die eene bepaalde studie over het onderwerp wenschen te maken, althans een goed deel der bronnen daarvoor zullen aantreffen.

Voor hen, die, zich herinnerende hoe dikwerf, ook blijkens onze kronieken, de particuliere mijningenieur R. D. Verbeek zich over het onderwerp uitliet, het vreemd vinden geen melding gemaakt te zien van een stuk van zijne hand over het gewijzigd wetsontwerp, gelijk het laatstelijk in ons Parlement in discussie kwam, zij op het volgende gewezen. Vrij spoedig na de verschijning in „de Ind. Mercur“ van 23 April 1898 zijner, in „de Economist“ van Januari jl., p. 114, vermelde critiek van het eerste ontwerp-Cremer vertrok hij weder naar Ned.-Indië. Blijkens het in de „Dagelijksche Beurscourant“ van 27 April jl. opgenomen verslag der „Exploratien en Mijnbouw-Maatschappij Sumatra“. waarvan de heer Verbeek Hoofd-Administrateur en Administrateur in Indië was, was hij den 30^e Mei '98 naar Amerika vertrokken en den 27^e September met den Amerikaanschen mijningenieur Spaulding te Padang aangekomen. Den 27^e October was hij te Barong-Barong-Renda aangekomen en hoopte spoedig te kunnen berichten dat aldaar goud gevonden was.

Zelf op expeditie zijnde, had hem dus de gelegenheid ontbroken zich over het gewijzigd wetsontwerp en de daarop voorgestelde amendementen te doen hooren.

Een derde belangrijk punt, dat al spoedig aan de aandacht van den nieuwen Gouverneur-Generaal zal worden onderworpen, betreft de Particuliere Landerijen.

Bij Indisch Staatsblad 1886, n°. 19, ondertekend door den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD, werd vastgesteld het nog geldende «Reglement op de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoeek» op westelijk Java. Sedert lang, vooral na de moeilijkheden ontstaan met betrekking tot het land Tjomas (waarover zie o. a. «de Economist» van Juli en November 1886, p. 733 en 1041, Mei en Juli 1887, p. 559 en 645) is op wijziging van dat Reglement aangedrongen. Vooral geschiedde dit ¹⁾ door den oud-resident J. FÆS, lid der Commissie ingesteld bij Gouvernementsbesluit van 24 Juli 1890, n°. 5, tot het doen van voorstellen voor de herziening van dat Reglement, en die blijkbaar sedert eene reeks van jaren eene bepaalde studie van het onderwerp heeft gemaakt. Voorzitter van de «Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw», heeft hij die vereeniging (die in 1889 P. H. van der Kemp's belangrijke «Bijdragen tot de wordingsgeschiedenis van het Reglement op de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoeek» had gepubliceerd) bereid gevonden steeds zijne studiën over dat onderwerp openbaar te maken.

Het gelukte hem de verloren gewaande «Eigendomsbewijzen der zoogenaamde particuliere landerijen bewesten de Tjimanoeek», onder Daendels en later onder het Engelsch tusschenbestuur aan particulieren afgestaan, in het oud-Bataviaasch archief terug te vinden. ²⁾ Van 1895, af zijn een groot deel der Eigendomsbewijzen in het Tijdschrift dier Maatschappij opgenomen. Zie deel 50, blz. 386 en tal van volgende afleveringen. ³⁾

¹⁾ Om nu niet eens te spreken over de pogingen om tot zoodanige herziening te geraken van den heer F. Fokkens en anderen. Zie «Indische Tolk» n°. 31 enz.

²⁾ Zie blz. V van het voorbericht van zijn hieronder te bespreken «Ontwerp nieuw Reglement» enz.

³⁾ Was het wel noodig die menigvuldige eigendomsbewijzen, die veelal, behalve wat namen enz. betreft, geheel gelijkkluidend zijn, alle in extenso op te nemen?

In 1894 had de heer Faes in deel 49 van bedoeld Tijdschrift, p. 129 e. v. een uitvoerig stuk over de herziening van het Reglement van 1836 doen opnemen, waarvan hier slechts pro memorie wordt melding gemaakt omdat het ook is opgenomen in zijn nader te vermelden uitvoerig werk.

Evenzeer wordt eenvoudig herinnerd aan zijn in deel 51 van dat Tijdschrift, p. 211 e. v. opgenomen artikel: „Worden de Heerendiensten, door de opgezetenen der particuliere landerijen krachtens art. 26 van Staatsblad 1836 n°. 19 gepresteerd, gevorderd op grond van privaat- dan wel van publiek recht“ enz.? — en aan zijn mede in 1895 door de Mij v. Nijverheid uitgegeven „Geschiedenis der Tjikandi-landen.“ Die stukken toch, even als zijne vroeger geschreven „Geschiedenis van het particulier landbezit op West-Java“ zijn verwerkt in zijn in 1897 te Batavia verschenen werk: „Ontwerp Nieuw Reglement op de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoeek met Memorie van Toelichting. Samengesteld door J. FAES. Artikel 1—5.“

Dat werk, vrucht eener jarenlange nauwgezette bestudeering van het ingewikkeld onderwerp, verdient ongetwijfeld de aandacht van allen die op de hoogte willen komen van alles wat op de particuliere landerijen op westelijk Java betrekking heeft. Zij leeren er uit hoe de regeling van 1836 historisch ontstaan is, hoe de gebreken dier regeling meer en meer aan het licht kwamen en welke nieuwe regeling de heer Faes noodig acht.

Hoe inhoudrijk, belangrijk en leerzaam het boek ook is, wij vreezen dat het betrekkelijk slechts weinig lezers zal vinden om de verbazende uitvoerigheid waarmede dat alles behandeld is. Volgens het Voorbericht p. VIII, bestaat de ontwerpverordening van den heer Faes uit 16 artikelen. Dit deel, 617 + 138 blz. groot, bevat, behalve de Algemeene beschouwingen, nog slechts de toelichtingen der eerste vijf artikelen, omdat de heer Faes het noodig heeft geacht telkens uitweidingen te maken, telkens uit zijne eigene of anderer geschriften breedvoerige aanhalingen te geven, telkens critiek te oefenen, wanneer hij zich met anderer meening niet kan vereenigen.

Ten slotte van het „Voorbericht, gedagteekend, 1 October 1897, wordt gezegd dat de vervolg-artikelen 6 t/m 8 met

Memorie van Toelichting bereids zijn afgedrukt en dat de overige artikelen van het ontwerp, in het geheel 16, gaandeweg zullen volgen. Voor zoover ons bekend is, zag van dezen arbeid nog slechts het deel het licht, waarvan de titel hierboven werd afgeschreven en tot welks bespreking wij ons dan ook bepalen.

We merken echter op dat op de voorlaatste bladzijde van het „Voorbericht“ misschien de uitlegging gevonden wordt waarom tot heden niet meer van dien omvangrijken arbeid werd openbaar gemaakt. Daar toch lezen wij dat het den heer Faes wenschelijk voorkwam om, „door overdruk van het aan de Commissie ingediend ontwerp der vijf eerste artikelen met Memorie van Toelichting, daaraan publiciteit te geven, teneinde belanghebbenden en belangstellenden gelegenheid te verschaffen ook hunne bemerkings of beschouwingen daaromtrent kenbaar te maken. Ik verzocht van de Regeering vergunning om tot die openbaarmaking over te gaan, hetgeen mij welwillend werd toegestaan, echter in dien zin, dat de Regeering geene bedenkingen daartegen had, hetgeen ik hier in het bijzonder wensch te constateeren, omdat sommige ¹⁾ kritische beschouwingen, ten aanzien van door den druk openbaar gemaakte verhandelingen of rechterlijke uitspraken, niet in de officieel ingediende Mem. v. Toel. voorkomen, maar bij dezen overdruk daaraan door mij zijn toegevoegd. Zien wij nu hoe verbazend veel critiek in dit omvangrijke boek wordt uitgeoefend, hoe verbazend veel er in voorkomt dat, hoezeer meer of min belangrijk voor hen die gaarne in één werk bijeen zullen vinden alles wat op de Particuliere Landerijen betrekking heeft, toch met de toelichting der voorgestelde nieuwe bepalingen dikwerf slechts zeer weinig verband houdt en alleen uit een historisch oogpunt van belang zou kunnen worden geacht, dan zou het ons niet onbegrijpelijk voorkomen dat de Regeering bezwaar had gemaakt eenigermate tot de openbaarmaking van het vervolg van dergelijk werk mede te werken door vergunning tot die openbaarmaking te geven.

Het mag worden verwacht dat de Indische Regeering, te dezen opzichte doende wat zij in den laatsten tijd wijselijk

¹⁾ Vele?

nu en dan wel meer deed, (zie o. a. „Ind. Gids“ van September, p. 1081) het van de in 1890 benoemde Commissie tegemoet geziene ontwerp van een nieuw Reglement op de Particuliere Landerijen openbaar zal maken teneinde belanghebbenden en belangstellenden in de gelegenheid te stellen hunne bemerkingsen openbaar te maken. Maar men vergete niet dat men in het nu besproken werk niet mag zien den arbeid dier Commissie, maar slechts dien van één lid dier Commissie, zij het ook van het meest werkzame, het bekwaamste lid.

Moest het werk van den heer Faes worden beschouwd als het werk der Commissie en zijn omvangrijk betoog als de Memorie van Toelichting tot het ontwerp nieuw Reglement op de Particuliere Landerijen, dan zouden wij wel wenschen dat daarmede werd gehandeld als een dertigtal jaren geleden bij het Departement van Kolonien gehandeld werd met het bekende rapport van den heer van Rees over het Preanger-stelsel. Toen dat lijvig stuk van 5 of 600 bladzijden bij het Departement werd ontvangen, kon de Minister de Waal, die toch spoedig met inhoud en strekking bekend wenschte te worden, den tijd niet vinden het geheele stuk te lezen Hij droeg daarom aan een der ambtenaren op er een resumé van te maken. Deze deed dat in bijzonder korten tijd en op zoo uitstekende wijze dat, gelijk de heer de Waal zei, een der zake niet geheel onkundig Minister kon zien dat niet één punt van belang onvermeld was gebleven. ¹⁾

Werd uit den verbazend omvangrijken arbeid van den heer Faes een resumé getrokken, de door hem voorgestelde nieuwe bepalingen voldoende toelichtende, vermoedelijk zou dat stuk meer lezers tellen, meer tot wezenlijke toelichting der zaak bijdragen dan thans met zijn zoo lijvig stuk waarschijnlijk het geval zal zijn, omdat dit door zijn omvang afschrikt, terwijl het ook door de vele uitweidingen den lezer vermoeit.

Behalve over den o. i. te grooten omvang van het werk,

¹⁾ De Minister achtte dien arbeid zoo uitstekend dat hij dien ambtenaar voor het ridderkruis van den Nederl. Leeuw voordroeg. Ik hoop niet al te onbescheiden te zijn door te zeggen dat die ambtenaar was de toenmalige Adjunct-Commies, later Secretaris-Generaal, thans Staatsraad Jhr. Mr. H. van der Wijck.

moeten wij ons ook over den vorm eene aanmerking veroorloven. Natuurlijk zullen zij, die weten dat de heer Faes de bepalingen van het Reglement van 1836 scherp critiseert, gaarne vernemen wat hij daarvoor in de plaats stelt. Aan dat billijk verlangen had hij kunnen voldoen door den gewonen vorm te volgen, beginnen met eerst zijn ontwerp, in dit deel althans de vijf eerste artikelen (doch liefst dadelijk het geheel) te geven, en daarop de toelichting te laten volgen. Hij handelde op andere wijze. Eerst geeft hij, p. 1—171, „Algemeene beschouwingen“, geeft dan, in rooden inkt gedrukt, artikel voor artikel den tekst zijner artikelen en licht elk artikel, telkens met veel uitweidingen en critische beschouwingen, uitvoerig toe. Artikell: p. 172—190; art. 2: p. 191—301; art. 3: p. 302—396; art. 4: p. 397—448; art. 5: p. 449—617. In de zeer breedvoerige „Inhoudsopgave“ van 138 bladzijden kan men zien welke stukken, bepalingen en geschriften in die zoo uitgewerkte toelichting werden besproken.

Gedachtig aan de omstandigheid dat men hier niet heeft een regeeringsontwerp, zelfs niet een ontwerp der in 1890 benoemde commissie, maar slechts den arbeid van één lid dier commissie, zullen wij over dat alles niet uitweiden en ons slechts tot eene enkele opmerking bepalen.

De geheele Memorie van Toelichting van den heer Faes mag wel eene doorgaande critiek heeten op den arbeid van J. C. Baud van 1836, en van de mannen welke hem daarbij ter zijde stonden. Baud ging van de veronderstelling uit dat aan de koopers der particuliere landerijen slechts een beperkt eigendomsrecht, o. a. dat van belastingheffing, was afgestaan en dat aan de opgezetenen dier landen het erfpachtsrecht op de door hen bewerkte gronden toekwam.

In den Economist van Juli 1886, p. 736, herinnerde ik aan eenige door Baud kort voor zijn overlijden in 1859 tot mij gerichte woorden, waaruit bleek dat hij er zich in verheugde dat althans zijn Reglement van 1836 nog geen scheurpapier was geworden. Volgens den heer Faes daarentegen moet het ten spoedigste worden vervangen door eene verordening welke van geheel andere beginselen uitgaat. Hij meent dat die landerijen, behoudens zekere rechten der daarop gevestigde bevolking, in vollen, vrijen eigendom zijn afgestaan en drukt dit uit door

(om althans dit artikel te citeeren) in art. 2 van zijn ontwerp te schrijven, blz. 191: „Het eigendomsrecht op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoeck wordt beheerscht door het Burgerlijk Wetboek, behoudens de rechten der zich thans daarop bevindende opgezetenen op den door hen geoccupeerden grond, volgens regelen bij dit Reglement bepaald.” Teneinde goed te doen uitkomen waartoe die rechten zich bepalen en een einde te maken aan de sedert jaren daaromtrent bestaande onzekerheid, wordt (ook hierop zij even gewezen, in de eerste zinsede van art. 3 van het ontwerp gezegd, blz. 302: „Alle gronden, waarop door de thans op de landen gevestigde opgezetenen geene erfelijke rechten worden uitgeoefend, en de zich daarop bevindende natuurlijke voortbrengselen van het land, zoodmede de bosschen, behooren uitsluitend aan den landeigenaar.”

Tot het bovenstaande wenschen wij ons, wat dit onderwerp betreft, voor het tegenwoordige te bepalen.

Het is bekend dat, om een einde te maken aan de menigvuldige quaestien waartoe de particuliere landerijen telkens aanleiding geven, meermalen het denkbeeld is geöpperd dat de Regeering ze behoorde terug te koopen. De vele millioenen daarmede gemoeid hebben echter van de verwezenlijking van dat denkbeeld doen terugschrikken. Die quaestien hebben echter sedert lang bedacht doen zijn op eene herziening van het Reglement van 1836. Of de herziening door den heer Faes aangegeven, die is welke aan de bestaande moeilijkheden een einde zou kunnen maken, en waarbij tevens de billijkheid jegens alle belanghebbenden zoude worden betracht, zullen de bevoegde beoordeelaren hebben uit te maken.

Aan den heer Faes zal zeker de lof niet kunnen worden onthouden dat hij, welke aanmerkingen ook over den vorm zijner stukken en over de te groote uitvoerigheid daarvan te maken zijn, veel wetenswaardigs daarover heeft bijeengebracht, veel licht over het ingewikkeld onderwerp heeft verspreid.

In „de Economist” van Januari en Maart jl., blz. 95 en 245, was sprake van de opleiding van inlandsche vroedvrouwen. Sedert is het wetsontwerp tot uitbreiding der School tot opleiding van Doctors Djawa, welke opleiding ook aan die van inlandsche vroedvrouwen bevorderlijk

zal zijn, aangenomen. Zie de wet van 23 Mei 1899, Stbl. n°. 125. Bij de behandeling van dat wetsontwerp is zoowel door de Regeering als in de beide Kamers der Staten-Generaal en door de pers (z. o. a. „Ind. Gids“ van April jl., p. 411,) terecht warme hulde gebracht aan de heeren P. W. Janssen, Nienhuijs en van den Honert, die voor den bouw eener nieuwe School voor Doctors Djawa te Batavia f 170.000 beschikbaar stelden. Over dat onderwerp en wat daarmede in verband staat, wenschen we nog enkele stukken te vermelden.

In het „Maandbericht van het Nederlandsche Zendelinggenootschap“ van October 1897 schreef Mevrouw BEROETS-VAN EWJCK, de echtgenoot van den Zendeling-arts Dr. H. BEROETS te Modjo-Warno op Java, een zeer lezenswaardig stuk over „de opleiding en vorming van inlandsche ziekenverpleegsters“, waarin men ziet hoeveel tact en beleid er noodig is om jeugdige inlandsche meisjes tot ziekenverpleegsters op te leiden, met hoevele bezwaren men daarbij te kampen heeft, maar toch ook op welke gunstige resultaten reeds kan worden gewezen. Op blz. 175 van dat stuk herinnert Mevr. Bervoets er aan dat, toen de kweekschool voor inlandsche vroedvrouwen te Batavia werd opgeheven, van Regeeringswege werd bepaald dat voorloopig bij negen geneeskundigen in N. O.-I. geschikte inlandsche meisjes zouden kunnen worden geplaatst, tot een gezamenlijk aantal van hoogstens 18, om te worden opgeleid tot vroedvrouw. Zij deelt verder mede dat in Augustus 1896 aan haar man van Regeeringswege werd opgedragen 4 meisjes tot boven omschreven doel op te leiden en wijst er op van welk een onschatbare waarde die goed opgeleide vroedvrouwen voor de bevolking kunnen worden, omdat onwaar is het praatje dat de bevallingen in Indie als van zelf gunstig afloopen en tal van vrouwen door gebrekkige verloskundige hulp het leven verloren. Men leze verder wat Mevrouw Bervoets (die bewijst even goed met de pen te kunnen omgaan als wij dit in „de Economist“ van Juli 1896, blz. 601 en Maart 1897, blz. 262, van Mevrouw Adriani-Gunning getuigden), omtrent de opleiding van inlandsche ziekenverpleegsters en vroedvrouwen zegt.

Aan dat laatste is meer bepaald gewijd de in 1898 te Batavia verschenen, uit het „Geneeskundig tijdschrift voor Ned.-Indie“,

overgedrukte brochure: „Verloskundige hulp aan Inlanders door Dr. H. BERVOETS, waarvan wij een exemplaar van den schrijver mochten ontvangen. Dr. Bervoets begint met de literatuur der laatste jaren over zijn onderwerp te vermelden, daarbij o. a. ook herinnerende aan de bespreking van de kwestie in de vergadering der Tweede Kamer van 23 November 1897 door den afgevaardigde van Kol. Na mededeeling van het een en ander wat zijne praktijk hem had geleerd, schrijft Dr. Bervoets op blz. 14: „Het voorafgaande samenvattend, meen ik recht te hebben tot de bewering, dat, alhoewel aan de opleiding en de uitoefening der verloskunde bezwaren verbonden zijn, toch inlandsche vroedvrouwen tot zulk een mate van ontwikkeling zijn te brengen, dat zij in staat zijn het geleerde zelfstandig in toepassing te brengen en te onthouden . . . op voorwaarde echter dat zij onder toezicht van en in aanraking met hun leermeester blijven of met iemand die zijne plaats kan innemen“.

Op blz. 23 e. v. geeft hij de beginselen aan van welke volgens hem bij de regeling der zaak moet worden uitgegaan. Een hoofdbeginsel is, p. 29, opleiding in het gezin van den arts, bijgestaan door zijn echtgenoot, niet in van regeeringswege opgerichte gestichten. Dit laatste wordt door hem ten stelligste ontraden „als zoo onjavaansch mogelijk“. De kweekelingen moeten in de buurt harer woning worden opgeleid en na voltooide opleiding naar haar eigen dessa terugkeeren en zich daar als vroedvrouw vestigen.

Verder, p. 32, geeft Dr. Bervoets aan welke wijzigingen in de bestaande bepalingen betreffende partieele opleiding door hem, op grond der door hem gedane ondervinding, wenschelijk worden geacht.

Hij eindigt, p. 35, met het van instemming met zijne denkbeelden getuigend gevoelen van Dr. Kohlbrugge van Tosari medetedeelen en met er op te wijzen, p. 42, dat, al is regeling van de opleiding van verloskundigen een eerste eisch, ook in andere opzichten het met de geneeskundige hulp, voor den Inlander beschikbaar, allertreurigst gesteld is. Verbetering daarin te brengen acht hij regeeringsplicht. Hij acht noodig: „Europeesche geneesheeren, belast met de zorg voor de praktijk onder de Inlanders, die bij de aanvaarding van hun ambt

onder eede zullen verklaren: hoegenaamd geen Europeesche praktijk op zich te zullen nemen" en die het toezicht zullen hebben op de in hunne residentie geplaatste dokters-djawa. Dat denkbeeld zal hij nader uitwerken.

Het betreft hier een in den laatsten tijd dikwerf ter spraak gebracht gewichtig onderwerp. Het met warmte geschreven, van zijne levendige belangstelling in het welzijn van den Inlander getuigend betoog van Dr. Bervoets komt voor in een Indisch hier te lande zeker weinig gelezen Geneeskundig Tijdschrift. En daarom meenden wij er de aandacht op te mogen vestigen.

Dat niet allen het met hen eens zijn, blijkt uit zijn geschrift, waarin hij meermalen melding maakt van meeningen, welke van de zijne afwijken. Het blijkt ook uit het eerst zeer onlangs verschenen boek van den oud-officier van gezondheid van het O.-I. leger Dr. H. Breitenstein, „Einundzwanzig Jahre in Indien“, 1^e Theil, Borneo. Sprekende over de „Bedürfniss an weiblichen Doctoren“, zegt hij op p. 175: „An weiblichen Doctoren hat Indien ein Bedürfniss, aber nicht an Hebammen, welchen nie und nimmermehr die Behandlung „aussergewöhnlicher Geburtsfälle“ anvertraut werden darf.“

Hij had dit ook reeds gezegd in een kort stukje in „het Vaderland“ van 5 Maart jl.: „Geen inlandsche vroedvrouwen met europeesche opleiding, maar vrouwelijke doctoren in Indië.“

Dat de denkbeelden van Dr. Bervoets steun vinden bij de Regeering zoowel te Batavia als hier, schijnt wel te mogen worden opgemaakt uit het in Mei jl. ingediend wetsontwerp om de Indische begrooting voor dit jaar met f 3000 te verhoogen, om te strekken tot subsidie aan het zendingsziekenhuis te Modjowarno, ter bestrijding van de onkosten voor verpleging der zich aldaar anmeldende inlandsche zieken.

Over dit een en ander leze men ook het voorkomende op p. 121 van het „Maandbericht van het Ned. Zendelinggenootschap“ van Augustus 1899, waar getuigd wordt van de waardeering van het werk van Dr. Bervoets door de verschillende autoriteiten betoond, en aan den Minister van Kolonien dank betuigd wordt voor de indiening van zoeven bedoeld wetsontwerp.

Genoemd „Maandbericht“ bevat het lezenswaardig „Verslag van den staat en de werkzaamheden van het Ned. Zendinggenootschap van 1 Juli 1898 tot 30 Juni 1899.“ Tot aanvulling van hetgeen in deze Kroniek in „de Economist“ van Januari jl., blz. 97, over het Ned. Zendinggenootschap werd gezegd, willen we op althans één, bij herhaling in dat verslag besproken, punt wijzen. Bedoeld wordt de Roomsche propaganda op het gebied, waar het Ned. Zendinggenootschap en andere Protestantsche genootschappen sedert lang schier uitsluitend werkzaam waren.

Op meerdere plaatsen in dit verslag is van toeneming dier propaganda sprake. Men leze vooral p. 132, waar sprake is van de Minahassa ¹⁾ en gezegd wordt: „Het blijft ons steeds onverklaarbaar dat de Regeering niet krachtig daartegen optreedt. Art. 123 van het Regeeringsreglement geeft haar daartoe, naar het ons voorkomt, voldoende gelegenheid. En de toestanden zijn inderdaad en worden meer en meer van dien aard dat ze bedenkelijk mogen worden genoemd, bepaaldelijk van het standpunt der Regeering gezien“ „Tot heden hadden de roomschen de hoofdgemeente van Br. H. Rooker, Tondano, met rust gelaten. Onlangs echter hebben zij zich ook daar weten te nestelen, tot groot ongenoegen der bevolking, die herhaalde malen wachten uitzette en hun opdroeg door klokgelui de gemeente te waarschuwen zoodra een roomsch geestelijke mocht naderen, opdat men hem dan den toegang tot de negerij zou kunnen onmogelijk maken. Gelukkig heeft een en ander nog niet tot feiten van rustverstoring aanleiding gegeven; veeleer hebben de inwoners van Tondano, geheel op eigen initiatief, besloten den wettelijken weg in te slaan om zich de ongenooide gasten van het lijf te houden. Een adres aan den Gouverneur-Generaal werd opgesteld, dat in korten tijd van eenige duizende handteekeningen voorzien was, en den 14^{en} Februari door een deputatie van 70 der oudsten aan den controleur van Tondano werd ter hand gesteld. Hierbij voerden vier van hen het woord en spraken de vrees uit voor betreu-

¹⁾ Zie meer bijzonderheden daarover in het «Bericht nopens den voortgang der Evangelisatie in de Minahassa over 1897», opgenomen in het onlangs verschenen 2^e stuk van het 43^e deel der «Mededeelingen van wege het Ned. Zendinggenootschap.»

renswaardige verwickelingen, indien niet spoedig verandering kwam in den gespannen toestand.»

Door dat adres is de Indische Regeering op nieuw in mora gesteld om eindelijk eene definitieve beslissing ter zake te nemen.

Wij beseffen ten volle het delicate en het moeilijke der zaak, erkennen gereedelijk dat, in de omstandigheden welke ontstaan zijn, afbakening van de terreinen van Protestanten en van Roomschen niet gemakkelijk te verkrijgen, vooral te handhaven zoude zijn. Maar, herinnerende aan hetgeen wij in «de Economist» van Januari in de noten op p. 103 en 104 ter zake zeiden, herhalen wij dat regeling van het onderwerp meer en meer dringend noodig blijkt in het belang van het behoud van orde, rust en vrede. En andermaal zeggen wij: «Where there is a will there is a way, en een krachtig gouvernement, dat weet wat het wil, kan veel.

Dit laatste zou ook van toepassing kunnen worden geacht op de regeling van een onderwerp, dat met het zooeven besprokene in verband staat. Bedoeld wordt de regeling van den rechtstoestand der inlandsche Christenen. Tot aanvulling van het daaromtrent in den Januari-Economist, blz. 107, gezegde, kan worden gewezen op een nieuw geschrift over het onderwerp, dat de aandacht verdient ook om de positie van den man van wien het afkomstig is. De Delftsche Hoogleraar Mr. L. W. C. van den Berg is lid en secretaris der Staatscommissie tot herziening van het Indisch privaatrecht. Het Bestuur van de te Rotterdam gevestigde, in 1858 opgerichte «Nederlandsche Zendingsvereeniging» noodigde hem uit den «rechtstoestand der Inlandsche Christenen en de bezwaren, »daaruit voor de Zending voortvloeiende», in eene door de vereeniging te houden vergadering te bespreken. Het bestuur stelde hem daarbij twee vragen: 1°. «Wat hebben de Zendingsvereenigingen te wenschen ten opzichte van den rechtstoestand van den Christen-inlander? en 2°. Zijn er in het Regeeringsreglement ernstige bezwaren, die den overgang van inlanders tot het Christendom belemmeren? Zoo ja, welke zijn die bezwaren, en hoe ze weg te nemen?»

Op den Zendingsdag der Ned. Zendingsvereeniging, 11 Mei jl., bracht Mr. van den Berg daarover een referaat uit, dat

opgenomen is in het orgaan der vereeniging voor Juni en ook afzonderlijk te Rotterdam is uitgegeven. Hij meent dat art. 123 van het Regeeringsreglement alleen uit een theoretisch oogpunt zou behooren te worden gewijzigd, dat art. 124 kan blijven gelijk het is, doch dat wijziging van art. 109 noodig is. „Zonder eene indiscretie te begaan, zoo zegt hij p. 93, geloof ik wel te mogen mededeelen, dat de voorstellen der Staatscommissie tot herziening van het Indische privaatrecht, waarvan ik de eer heb lid en Secretaris te zijn, eene alleszins voldoende regeling ten deze inhouden, ook wat betreft de procedure en de rechterlijke competentie, zonder tevens wijziging van het Regeeringsreglement in overweging te geven“. Met die voorstellen is de taak der commissie, die zich uitsluitend op privaatrechtelijk gebied had te bewegen, volbracht. Maar de belangrijke publiekrechtelijke zijde der quaestie vereischt nog regeling. Hoe de rechtstoestand van den Christen-inlander op dit oogenblik reeds zou kunnen worden geregeld, geeft de spreker vervolgens in groote trekken aan, er daarbij op wijzende dat daarvoor wijziging van art. 109 Reg. regl. noodig zou zijn.

Blijkens het onlangs verschenen eerste gedeelte van het nieuw Kol-verslag is de zaak in onderzoek bij den Raad van Indië.

Vervolgens spreekt Mr. v. d. Berg over de wettelijke bepalingen, welke de organisatie der Protestantsche Kerk in Ned.-Indië beheerschen. Die organisatie acht hij voor de ontwikkeling der Inlandsche Christengemeenten, en dus ook voor de Zending minstens even nadeelig als het Regeeringsreglement.

Wij moeten ons er toe bepalen om op het lezenswaardig betoog van Prof. van den Berg de aandacht te vestigen. Wat het la tst door hem besproken punt betreft, zij tevens de aandacht gevestigd op een betoog over de „Reorganisatie der Protestantsche Kerk in N.-Indië“, in het vorig jaar door den zendeling Eendenburg kort voor zijn terugkeer naar Java in het licht gegeven. Einde Augustus was van die reorganisatie ook sprake in de Synode der Ned. Herv. Kerk.

Nu toch van artikel 109 van het Regeeringsreglement sprake was. zij even herinnerd aan de wijziging in dat artikel gebracht door de wet van 19 Mei 1899, Stbl. n°. 121, waarbij ter

voldoening aan den eisch der Japansche regeering, Japanners met Europeanen zijn gelijk gesteld. Verwijzende naar het na de indiening van het wetsontwerp daartegen in het midden gebrachte (waarover zie o. a. «de Ind. Gids» van Mei jl., p. 587), bepalen wij ons tot het uiten van den wensch dat men zich niet op deze wet als op een «precedent» zal beroepen wanneer wellicht China of Turkije soortgelijke gelijkstelling zal vragen.

In de Koloniale Kroniek, voorkomende in den Januari-Economist, was op p. 97 sprake van het in 1897 door het Nederlandsche Zendinggenootschap gevierde Eeuwfeest, van het te dier gelegenheid uitgegeven «Gedenboek», van de aan de zending gewijde geschriften van de heeren Kruijf en Nijland en van 's Genootschaps «Mededeelingen». Met de geregelde lezing dier «Mededeelingen» waren wij destijds eenigszins ten achteren. Daardoor is toen verzuimd melding te maken van het in het 41^e deel, jaargang 1897, dier «Mededeelingen» opgenomen uitvoerig stuk van den predikant te Ternate M. H. Schippers, «De Christelijke Gemeente te Ternate en hare Predikanten. Eene bijdrage tot de kennis der Geschiedenis van de Indische Kerk». Voor zijne critisch-historische studie heeft Ds. Schippers, sedert 1888 predikant te Ternate, zich kennelijk veel moeite gegeven, en de Ternataansche archieven en andere bronnen ijverig bestudeerd. Zijne studie verdient o. i. de aandacht ook om de critiek welke er meermalen in wordt uitgesproken over Valentijn's «Oud en Nieuw Oost-Indië» en over van Troostenburg de Bruyn's beide werken: «de Herv. Kerk in Ned. Oost-Indie onder de O.-I. Compagnie» en «Biographisch Woordenboek van O.-I. predikanten» ¹⁾ en ook enkele malen, zie b. v. p. 256, over Prof. Kruijf's «Geschiedenis van het Ned. Zendinggenootschap.»

Nu toch 's Genootschaps «Mededeelingen» weder werden genoemd, willen we even melding maken van de voornaamste ethnographische en linguïstische bijdragen in de jongste afleveringen

¹⁾ Waarover zie o. a. «Mededeelingen» 1886, p. 195 en «Ind. Gids», September 1893, p. 1672.

van dat tijdschrift voorkomende. Het zijn voornamelijk stukken van de te Posso op de Oostkust van Celebes gevestigde heeren Kruijt en Adriani, welke we op het oog hebben. Daarvan was reeds sprake in deze Kroniek van Juli 1896, p. 600 en Maart 1897, p. 262. Beiden maken telkens, hetzij gezamenlijk, hetzij afzonderlijk, grootere of kleinere reistochten in nog minder bekende gedeelten van Celebes, de een, Kruijt, in de hoop door bespreking met vorsten en grooten den tegenstand tegen de evangelieprediking en het stichten van scholen te overwinnen, de ander, Adriani, om zijn kennis der verschillende in Celebes gesproken talen uit te breiden. Beiden haasten zich steeds de vruchten hunner ethnographische en linguistische studien openbaar te maken. Zij verrijkten daardoor de „Mededeelingen” met menige belangrijke bijdrage, hoewel beiden ook nu en dan stukken in het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap doen opnemen. Zie b. v. in dl. 39 en 40 Dr. Adriani's: „Over het tusschenzetsel in het Barée's” en „Etudes sur la littérature des To Radja”, en in dl. 41 Kruijt's „De adoptie in verband met het matriarchaat bij de To-radja's van midden-Celebes”, waartoe Mr. Steinmetz's studie over „Fosterage” in het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap hem aanleiding gaf. Maar hunne meeste stukken worden in de „Mededeelingen” opgenomen. Wij herinneren aan Kruijt's „Een en ander aangaande het geestelijk en maatschappelijk leven van den Poso-Alfoer” ¹⁾, aan zijn: „Van Paloppo naar Posso” en aan Dr. Adriani's „Het Lindoe-meer” ²⁾ en „Iets over de talen der To Sada en To Wadu”, aan beider: „Van Posso naar Parigi, Sigi en Lindoe”, gevolgd door een „Overzicht van de talen van Midden-Celebes” en „Van Posso naar Todjo”.

Blijkt uit Kruijt's jaarlijks in de „Mededeelingen” opgenomen „Verslag over de Zending te Posso” dat van de evangelieprediking in dat deel onzer bezittingen nog zeer weinig vruchten te vermelden zijn, uit zijne en Adriani's stukken blijkt, dat

¹⁾ Zie ook zijne «Beiträge zur Volkskunde der Poso-Alfuren» in de 1^e afl. van den jaargang 1899 van het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap.

²⁾ Waarmede men vergelijkte Kruijt's «De opsporing van het Lindoe-meer» in den jaargang 1898 van het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap.

zij de kennis van taal, land en volk heel wat wisten uit te breiden.

Dat hunne reizen dikwerf met heel wat bezwaren en ontberingen gepaard gaan, blijkt uit menige bladzijde hunner stukken. Men moet het dan ook loven dat zij zich daardoor niet laten afschrikken, maar telkens bereid zijn nieuwe tochten te ondernemen, wanneer zij dit in het belang der opgevatte taak nuttig achten.

Vroeger wezen wij op de vele bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Celebes van Dr. B. F. Matthes, de heeren Sarasin, Weber en anderen. Het was ons een genoegen er thans op te kunnen wijzen dat de heeren Kruijt en Adriani er steeds volijverig naar streven onze bekendheid met het oostelijk gedeelte van dat eiland uit te breiden.

Tevens wordt gaarne op nieuw de aandacht gevestigd op de „Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendinggenootschap“, dat volkomen terecht als ondertitel voert: „Bijdragen tot de kennis der zending en der taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië“ en om het vele dat het telkens op dat laatste gebied geeft de belangstelling verdient ook van hen die voor de Zendingenzaak weinig sympathie gevoelen.

In onze Koloniale Kroniek van Maart 1886, p. 298, werd met ingenomenheid melding gemaakt van de uitnemende, op 29 September 1885 te Leiden verdedigde dissertatie van W. Ph. SCHEUER, „Het grondbezit in de Germaansche Mark en de Javaansche dessa.“ Bij het vermelden dier dissertatie in onze tweede, in 1898 in de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië“ opgenomen lijst van „Academische Proefschriften over koloniale onderwerpen“ kon ook worden gewezen op de gunstige recensie van dat werk van Prof. d'Aulnis de Bourouill in „Themis“, 1886, p. 575. Over hetzelfde onderwerp handelt ook de in Mei 1887 te Leiden verdedigde dissertatie van J. BARLAGEN BUSSEMAKER, „lets over het landbezit van den inlander in Ned.-Indië.“ Het verheugt ons over dat onderwerp op nieuw een o. i. zeer lezenswaard academisch proefschrift te kunnen aankondigen, getiteld: „Zur Geschichte des Javanischen Grundbesitzes. Inaugural-Dissertation zur erlangung

der Staatswissenschaftlichen Doctorwürde der hohen Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Albert-Ludwig-Universität zu Freiburg im Breisgau vorgelegt von MARION E. VAN DE WERK aus Zevenbergen (Holland). Freiburg in Baden, 1899. Bij het samenstellen van zijn proefschrift heeft de heer van de Werk, ook blijkens het „Litteraturübersicht“ dat hij geeft, een getrouw gebruik gemaakt van het vele dat over zijn onderwerp reeds geschreven was. Zijne hoofdbron was het bekende „Eindresumé van het onderzoek naar de rechten van den inlander op den grond op Java en Madura, samengesteld door den Chef der afdeeling Statistiek ter Algemeene Secretarie“, waarvan het eerste gedeelte (uitvoerig door ons besproken in „de Economist“ van 1878, p. 258—266) in 1876 te Batavia het licht zag. Het tweede gedeelte, kortelijk door ons, met vermelding van hetgeen anderen er over zeiden, besproken in „de Economist“ van 1886, p. 301, zag in 1880 te Batavia het licht. De samenstelling van het derde gedeelte kostte den inmiddels naar het vaderland teruggekeerden bewerker van dien reuzenarbeid, Mr. W. B. BERGSMAN, kennelijk heel veel tijd en het kon eerst in 1896 worden uitgegeven, dus zowat dertig jaren na het in de jaren 1867—69 ingestelde onderzoek, waarvan het de uitkomsten mededeelde.

„Dat „Eindresumé“ vormde, gelijk we zeiden, de hoofdbron voor van de Werk's betoog, en terecht brengt hij er rechtmatige hulde aan, maar kennelijk maakte hij ook een nuttig gebruik van de overige door hem vermelde bronnen. ¹⁾

¹⁾ Zij die over het onderwerp eene diepere studie wenschen te maken, kunnen in de «Repertoria op de Koloniale Literatuur» van Hooykaas en Hartmann (waarover zie o. a. «de Economist» van Aug. 1895, p. 579) nog wel wat meer schrijvers vermeld worden.

Op een over dat onderwerp handelend, belangrijk, door Hartmann n.f. onvermeld gelaten en dus blijkbaar aan het Departement van Koloniën onbekend gebleven stuk worde alsnog de aandacht gevestigd. Het is bekend dat wijlen de Luiksche hoogleeraar EM. DE LAVELEYE in zijn in 1875 verschenen hoofdwerk: «De la propriété et de ses formes primitives» (waarover en over Sir H. S. Maine's «Village Communities in the East and West», zie o. a. «Tijdschrift van Ned.-Indië van Augustus 1876) een hoofdstuk schreef «sur les communautés de village de la Russie et de Java». In Maart

In het korte eerste hoofdstuk is eerst sprake van Java's bevolking en van de politieke indeeling van het land; vervolgens van de „Bedürfnisse der Javanische Bevölkerung“, en van „Java's Produktion und Handel“, waarbij ons als min juist, de uitdrukking op p. 16 trof, dat het Djatihout „fast ausschliesslich für den Export in Betracht kommt.“ Het uitvoerige tweede hoofdstuk is gewijd aan „Die geschichtliche Entwicklung der Rechte am Grund und Boden.“ Bij wijze van inleiding wordt daarbij, p. 20, met gebruikmaking van Liefrinck's uitstekende „Bijdrage tot de kennis van het eiland Bali“, ¹⁾ eerst over de rechten op den grond en de gemeentelijke inrichtingen op Bali geproken, omdat op dat eiland vreemde invloed zich minder heeft doen gelden dan op Java en de politieke en maatschappelijke ontwikkeling er meer ongestoord haar gang heeft kunnen gaan.

Tot Java komende, bespreekt de schrijver in § 2, p. 30, „Die Entwicklung der Rechte auf Grund und Boden bis Ende des vorigen Jahrhunderts“, in § 3, p. 46, idem van 1795—1811, in § 4, p. 49, „Die englische Herrschaft über Java“, in § 5, p. 55, „Java wieder unter die holländischen Herrschaft. I, 1816 bis zum Kultursystem.“ II, p. 58, „Das Kultursystem.“ In § 6, p. 63, en 7, p. 65, worden de „Reformbestrebungen bis Ende der sechsziger Jahre“ en de „Weitere Reformen“ besproken.

1886, in deel 52 der «Revue de Belgique» gaf de Laveleye een artikel: «La propriété collective à Java et la famille primitive à Sumatra». Hij zegt daarin naar aanleiding van het «Eindresumé» en van Scheuers dissertatie «pouvoir complet et rectifier le tableau tracé en 1875 de la propriété collective à Java». Door Mr. W. B. Bergsma op dat artikel gewezen, namen wij er met belangstelling kennis van. O. a. troffen ons deze uitdrukkingen: «L'Eindresumé constate que depuis 1830 la propriété collective a gagné considérablement de terrain sur la propriété individuelle». (Er zijn er, 't is bekend, die dit aan de werking van het cultuurstelsel toeschrijven.) Hij zegt ook dat het in 1867 ingesteld onderzoek streefde naar conversie van communaal in individueel bezit, maar dat bleek dat het volk het bestaande wilde behouden. Zijne slotwoorden zijn: «N'imposons pas nos lois à Java; rien n'y réclame un changement dans le régime rural; c'est la colonie d'exploitation la plus prospère et la mieux administrée du monde».

¹⁾ Waarover zie «de Economist» van 1891, p. 736.

In die slotparagraaf wordt zeer beknopt het een en ander medegedeeld over de hervormingen welke sinds de laatste 30 jaren plaats hadden. Er wordt op gewezen dat kennelijk het doel was de lasten der bevolking, inzonderheid den druk van het cultuurstelsel en der heerendiensten ¹⁾, te verminderen, het gemeentelijk bezit te beperken en den overgang tot individueel bezit te vergemakkelijken. Ten slotte wordt gewezen op het verrichte om te komen tot eene betere regeling der landrente.

Over dat alles was in deze Kroniek zoo dikwerf sprake, laatstelijk in „de Economist” van Maart 1898, p. 223, bij het bespreken der geschriften van den heer Fokkens, dat wij daarover thans niet wenschen uitteweiden.

(Eene parenthesis zij ons echter vergund. „Het van 1888 tot 1893 gehouden onderzoek naar de verplichte diensten der inlandsche bevolking is in zijne gevolgen heilzaam geweest voor den Javaan.” Op die door ons in „de Economist” aangehaalde woorden van den Javanenvriend Fokkens en op zijn betoog van die stelling zouden wij wel de aandacht willen vestigen van de geachte redactie van het Handelsblad. Dat blad, met welks artikelen over koloniale aangelegenheden we zoo dikwerf instemming betuigden, gaf in zijn nummer van 9 Mei jl. een artikel met hetwelk we dit niet kunnen doen. Onder het hoofd: „Heerendiensten op Java” besprak het, met minder ingenomenheid dan wij het op p. 130 van „de Economist” van Jan.—Febr. jl. meenden te mogen doen, het werk: „Nederlandsch-Indië onder het Regentschap van Koningin Emma” en kwam vooral op tegen hetgeen Prof. de Louter daarin, p. 15, had geschreven over de door hem geprezen reorganisatie der „persoonlijke of heerendiensten”, die hij, o. i. terecht ²⁾, „een merkwaardig bewijs van vooruitgang in staatkundige ontwikkeling” noemde. Met cijfers, getrokken uit het jongste Koloniaal Verslag, meent het Handelsblad te kunnen bewijzen dat er nog veel te veel, den Javaan drukkende heerendiensten worden ge-

¹⁾ Daarbij had ook wel melding kunnen gemaakt zijn van Schoch's goede, door ons in «de Economist» van Juli '91, p. 504 en uitvoeriger in «Themis» 1892, 1, 181, besproken dissertatie: «De Heerendiensten op Java en Madoera.» 's Gravenhage, 1891.

²⁾ Zie Econ. van Maart '98, p. 224.

vorderd en dat er dus geen termen zijn om van de tot stand gebrachte reorganisatie met zoo bijzonderen lof te gewagen. Gereedelijk geven wij toe dat, gelijk trouwens, ook blijkens de Koloniale Verslagen en het Indisch Staatsblad, kennelijk in de bedoeling ligt der Regeering naar nog meer inkrimping der heerendiensten moet worden gestreefd. Maar met de heeren Fokkens en de Louter, en nu ook met den heer van de Werk, tot wiens dissertatie we na deze uitweiding terugkeeren, gelooven we dat er meer termen zijn om met lof te spreken over hetgeen in dit opzicht in de laatste jaren is verordend, dan, gelijk het „Handelsblad“ deed, met ontevredenheid omdat nog niet meer is verricht. ¹⁾

De heer van de Werk deed o. i. een goed werk, door van veel wat op het grondbezit van den Javaan betrekking heeft, een beknopt, duidelijk historisch overzicht te geven. Het daaraan gewijde „Eindresumé“, drie lijvige deelen, schrikt door zijn omvang velen van de lezing en bestudeering af. Van de Werk's proefschrift kan eenigszins als een overzicht van dat „Eindresumé“ worden beschouwd; is althans zeer geschikt om te doen zien hoeveel leerzaams dat uitgebreide werk, vrucht van den veeljarigen arbeid van den kundigen samensteller, bevat.

Het is ons onbekend wat den heer van de Werk heeft genoopt zijn Doctorstitel in Freiburg te gaan halen. Maar het voordeel van zijn in het Duitsch geschreven proefschrift is, dat onze Duitsche broeders, voorzoover zij in onze koloniale zaken belang stellen, nu een goed geschreven stuk over een gewichtig onderwerp te lezen kregen, terwijl hier te lande wel niemand van de lezing zal worden teruggehouden omdat het in eene algemeen gekende vreemde taal is geschreven.

In onze, in 's Instituuts „Bijdragen“ van 1880 en 1898 gepubliceerde lijsten van „Academische Proefschriften over koloniale onderwerpen“ werd melding gemaakt van eenige meerdere door landgenooten in het Duitsch geschreven dissertaties, o. a. van M. E. van de Werk (vermoedelijk een broeder

¹⁾ Uit blz. 99 der «Jaarcijfers uitgegeven door de Centrale Commissie voor de Statistiek: Koloniën 1896 en vorige jaren», kan men ook zien dat het totaal der heerendiensten op Java, dat in 1887 nog beliep ruim 26 millioen dagdiensten, in 1895 gedaald was tot ruim 20 millioen. Blijkens p. 36 dier Jaarcijfers over 1897 was het totaal over dat jaar echter iets hooger.

van hem wiens proefschrift hierboven werd besproken), die in Juli 1897 mede te Freiburg het Doctoraat in de Staatswetenschap behaalde na het verdedigen van een proefschrift over „Die Javanische Dorfgemeinde“, dat wij echter alleen kennen uit een artikel er over in het „Dagblad van Z.-H. en 's Gravenhage“ van 28 Juli 1897. Het komt ons voor dat het hierboven besproken proefschrift van den heer MARION E. VAN DE WERK zich waardiglijk aansluit bij zoo menige goede dissertatie op onze lijsten vermeld.

Op eene bijzonderheid in dit proefschrift zij nog gewezen. Ten slotte van elk nederlandsch academisch proefschrift komen geregeld een min of meer groot getal stellingen voor, over eenige waarvan bij de promotie met den doctorandus wordt gediscuteerd. En wanneer het wenschelijk is geacht aan hoogleeraren of anderen openlijk dank te betuigen voor het genoten onderwijs of voor ontvangen raad bij het schrijven der dissertatie, geschiedt dit in een voorwoord. Achter dit proefschrift van den heer van de Werk (evenmin als achter dat, in „de Economist“ van Aug. '96, p. 597, door ons besproken van den te Göttingen gepromoveerden Dr. Hoekstra, „Die Oro-und Hydrographie Sumatra's“) komen stellingen voor, doch in de plaats daarvan eene dankbetuiging aan eenen der Freiburgsche hoogleeraren en aan Mr. W. B. Bergsma voor zijne betoonde welwillendheid.

De Heer P. H. van der Kemp kan er zich zeker niet over beklagen dat zijne stukken worden doodgezwegen. Bij het vermelden van enkele zijner jongste geschriften op p. 110 van den Januari-Economist, werd ook melding gemaakt van de daardoor uitgelokte tegenspraak. Daaromtrent valt nog het een en ander aan te teekenen.

Men herinnert zich uit van der Kemp's „Van Kasboekhouding“ in „de Economist“ van September en October jl. dat het ontbreken van „een kasboek“ bij de Indische administratie een zijner hoofdgrieven was en dat hij een tegenspraak ondervonden had van de zijde van den oud-voorzitter der Indische Rekenkamer J. A. van Dorsser in zijn vroeger door ons vermeld artikel in „de Ind. Gids“ van Januari jl. In zijn in „de Ind. Gids“ van Mei jl. opgenomen kort betoog komt

deze op de zaak terug en wijst er op dat ook hier door de ontvangers der registratie en domeinen geen eigenlijk kasboek, als de heer van der Kemp wil, wordt aangehouden. Zijne conclusie is: „de bestaande boekhouding bij de kas-administratie in Ned.-Indie onveranderd te laten“.

Tot gelijke conclusie komt de Indische Inspecteur van Financiën N. J. Struick du Moulin in zijne in Juni jl. verschenen brochure: „Van der Kemp's denkbeelden over de Indische kasboekhouding.“ (Batavia, G. Kolff & Co. en 's Gravenhage, W. P. van Stockum & Zoon.) Deze bekwame, ondervindingrijke ambtenaar, wiens in 1889 verschenen brochure: „Opiumpacht of Opiumregie“ in der tijd in deze Kroniek werd besproken, besluit zijn doorwrocht betoog, p. 49, met deze woorden: „Nooit had een beslist voorstander van de bestaande regeling het behoud daarvan zoo krachtig en overtuigend kunnen bepleiten als de geachte Schrijver (v. d. K.) gedaan heeft door zijn totaal mislukte poging om eene betere daarvoor in de plaats te geven. Ik voor mij althans was nimmer zoo doordrongen van de voortreffelijkheid der boekhouding, zooals die thans is ingericht, als na de lezing der in deze regels behandelde brochure.“

De lezers van „de Economist“ zullen welhaast genoeg krijgen van het twistgeschrijf over comptabiliteitsregelen, over kasboek of geen kasboek, over italiaansch of gewoon boekhouden. Wij zullen dan ook de brochure-Struick niet analyseeren, slechts zeggende dat zij, die over het onderwerp eene studie wenschen te maken, haar niet ongelezen mogen laten.

Op een paar punten zij echter nog de aandacht gevestigd.

Evenzeer als de heer van Dorsser het had gedaan (zie „Ind. Gids“ supra cit. p. 549), wijst de heer Struick er op, p. 35, dat de heer Sprenger van Eyk, de ontwerper der in 1874 in Indie ingevoerde en nog geldende regeling, te voren ettelijke jaren als Inspecteur der registratie in Nederlandschen Staatsdienst was geweest en voor Indie mut. mut. eene regeling voorstelde, welke hier te lande proefondervindelijk goed was bevonden. Dat hij daaraan wèl gedaan heeft, bewijst, zegt Struick, p. 36, eene ervaring van vijf-en-twintig jaren.

Aangezien de heer van der Kemp zich voor zijne meening ten aanzien van het Italiaansch boekhouden beroept op hetgeen

bekwame mannen als de heeren van Delden en Mekern jaren geleden over de regeling van het geldelijk beheer in Indie hadden geschreven, heeft de heer Struick het nuttig geacht in de Bijlage A tot zijn tegenwoordig betoog te doen herdrukken wat hij in 1887 in „de Ind. Gids” tegen de meening dier heeren in het midden bracht. Zijne slotwoorden waren toen: „Het gebruik van de dubbele boekhouding..... is voor den Staat: 1°. onnoodig, 2°. schadelijk, 3°. onmogelijk.”

De strijd zal nog wel niet uit zijn. De heer van der Kemp is, blijkens menig geschrift van zijn hand over het geldelijk beheer in Indie, te zeer overtuigd van de juistheid zijner meening om zich zelfs door eene grondige tegenspraak als die van den heer Struick gewonnen te geven. Wij gevoelen ons te veel leek op het gebied der Staatsboekhouding om er niet in te juichen dat wij in dien strijd geen partij behoeven te kiezen. Maar wij komen er voor uit dat vooral het betoog van den heer Struick bij ons ernstigen twijfel heeft doen ontstaan of de heer van der Kemp het ten deze wel aan het rechte eind heeft.

In elk geval verdient Struick's brochure de aandacht van hen, die van het moeilijke werk der Staatsboekhouding eene studie willen maken.

Een wensch moet ons nog van het harte. Struick's toon tegenover van der Kemp is, dunkt ons, dikwerf onnoodig scherp. Dadelijk wordt echter toegegeven dat van der Kemp's meermalen lang niet malsche uitdrukkingen tot zoo iets aanleiding konden geven. Maar zou bij dezen strijd over beginselen van kasboekhouding een bezadigder toon niet gewenscht en meer in het belang der zaak zijn?

Gelijke vraag zouden we ook wel willen richten tot den heer G. Roessingh van Iterson naar aanleiding zijner onlangs te Leiden verschenen brochure: „Waar vele millioenen reeds „gebleven zijn en waar vele millioenen nog zullen blijven. „Van kasbeheer in Ned. Indie. Een antwoord aan den oud-„O. I. hoofdambtenaar P. H. van der Kemp.” Daarin toch wordt van der Kemp's in het vorig jaar in „de Economist” geleverd betoog op o. i. onnoodig scherp en te weersproken, en deze bij herhaling van onbekendheid met het onderwerp waarover hij schreef beschuldigd. Zoo wordt o. a. op blz. 13

gezegd: „Wat echter de kroon zet op het onvolkomene van het door den heer v. d. K. ongevraagd aangeboden advies is dit, dat deze het invoeren van een verbeterd kasboek voldoende acht voor het voeren van een goed geldelijk beheer en daarbij ook weder geheel vergeet dat zonder een afdoende contrôle op de ontvangsten dit eenvoudig onmogelijk is», wijzende de heer R. v. I. er verder op dat het ontbreken dier contrôle oorzaak is geweest dat vele millioenen uit de kassen in Indie zijn verdwenen en nog vele zullen verdwijnen

Overtuigd dat de groote meerderheid onzer lezers weinig belang stelt in het ontstaan geschil over de wijze van kasbeheer in Ned.-Indie, volstaan wij met door dit weinige de aandacht te vestigen op de ons ter aankondiging toegezonden jongste brochure over het onderwerp van den heer van Iterson. Gaarne wordt aangenomen dat zij die in de quaestie belang stellen, uit dit nieuw betoog van den onvermoeiden schrijver wel weder het een en ander zullen leeren. Maar eene opmerking over den vorm waarin dat betoog geleverd wordt, moge ons vergund zijn.

Blijkens de beide eerste bladzijden van zijn betoog, en ook blijkens andere bladzijden, (z. o. a. p. 22) houdt de heer van Iterson er van wat hem in particuliere gesprekken is medegedeeld in het publiek te bespreken.

Of zoo iets navolging verdient, mag worden betwijfeld.

Om ons te bepalen tot hetgeen op p. 6 wordt medegedeeld omtrent een met een lid onzer redactie gevoerd gesprek, kunnen wij niet anders zeggen dan dat wij dat liever hadden zien weggelaten. Bij „de Economist” was steeds regel zich zooveel mogelijk van het voeren van polemieken te onthouden. De gewoonte van de Bruijn Kops, den stichter en vele jaren lang redacteur van ons tijdschrift, was een onderwerp goed toelichten of te doen toelichten en er dan slechts op terug te komen, wanneer er iets nieuws of iets bijzonders over te zeggen was. Aannemende dat de woorden van onzen mederedacteur juist zijn teruggegeven (wat wegens zijne uitlandigheid niet kan worden geverifieerd), zijn wij overtuigd dat de bedoeling geene andere was dan te kennen te geven dat het betoog van den heer van der Kemp misschien niet zou zijn opgenomen, wanneer men had kunnen voorzien dat het tot zoo levendige polemieken aanleiding zou geven.

Mogelijk wordt de opmerking gemaakt dat hetzelfde nummer van «de Economist», waarin deze woorden voorkomen, het bewijs bevat dat in dit tijdschrift toch nu en dan wel eens polemiek wordt gevoerd. We zouden tweeerlei antwoorden: 1°. dat de lezers van «de Economist» er ongetwijfeld heel wat meer belang in zullen stellen het hoogst gewichtig en ingewikkeld vraagstuk van den dag: het invaliditeits- en ouderdomspensioen van werklieden, door bekwame mannen van hun verschillend standpunt toegelicht te zien, dan meerdere stukken te lezen te krijgen over kasbeheer in Indie, eene quaestie die hen waarschijnlijk vrij koud laat; 2°. dat de strijd in dit tijdschrift tusschen de heeren Hoetink en Boissevain is een strijd met argumenten en met armes courtoises gevoerd, terwijl die over het Indisch kasbeheer te zeer werd een strijd tusschen personen.

Dit moest ons van het harte. We keeren thans tot ons onderwerp terug.

Een tweede stuk van den heer van der Kemp dat tot heel wat tegenspraak aanleiding gaf, was zijne «Memorie over het wetsvoorstel van 28 October 1898, houdende Machtiging tot het sluiten eener overeenkomst met de Koninklijke Paketvaart-maatschappij, tot wijziging van de bestaande overeenkomst van de bediening van de pakketvaart in den Nederlandsch-Indischen Archipel». In den Januari-Economist, p. 111, werd melding gemaakt van de bestrijding dier Memorie door den heer J. Boissevain en gewezen op de bespreking van het onderwerp in de vergadering van het Indisch Genootschap van 17 Januari, waar de heer van der Kemp het debat inleidde en heel wat tegenspraak ondervond. Sedert verscheen in 's Genootschaps «Handelingen» het uitvoerig verslag dier vergadering. Dat verslag vult niet minder dan 121 bladzijden. Als Bijlagen geeft het het adres aan de Tweede Kamer van de Nederl. Afdeeling der N.-I. Maatschappij van Nijverheid en Landbouw, waarbij van der Kemp's Memorie werd overgelegd, die uitvoerige Memorie zelve met nog eenige ophelderende noten, J. Boissevain's contra-Memorie van 20 December 1898, een kort verslag van het op 12 December in de Bestuursver-

gadering van de Ned. afdeeling der N.-I. Nijverheids-Mij. over het onderwerp verhandelde ¹⁾ en «Overzicht van het geldelijk beheer der Koninklijke Paketvaart-Maatschappij volgens hare jaarverslagen over de boekjaren 1891 t/m 1897». Blijkens de Handelingen van het Indisch Genootschap geschiedde het nu en dan wel meer dat aan de verslagen der vergaderingen bijlagen werden toegevoegd. Maar de heer van der Kemp deed meer en voegde aan het verslag zijner voordracht een verbazend groot aantal noten toe, meestal moetende strekken tot nadere toelichting van het mondeling voorgedragene, maar ook soms tot wederlegging van het door sommige sprekers aangevoerde, waartoe tijdens de vergadering de gelegenheid ontbrak. Nu komt ongetwijfeld onder dat alles veel wetenswaardigs voor en geeft het gemak dat alles in één stuk bijeen te vinden. Maar desalniettemin zijn wij het eens met den heer van Sandick, die op de vergadering van het Indisch Genootschap van 28 Februari jl. (zie «Handelingen» p 159) protest aantekende tegen de handelwijze van den heer van der Kemp.

In den regel hebben we niets dan goeds te zeggen over de geschriften van den heer van der Kemp. Hij houde het ons ten goede zoo we dit in dit geval niet doen.

Ook het Bestuur van het Indisch Genootschap keurde het door den heer van der Kemp ten deze verrichte af.

Blijkens het op de Alg. Vergadering van 30 Mei jl. uitgebracht Jaarverslag mag (zie «Handelingen» p. 202) wel soms in eene bijlage nadere toelichting van het gesprokene worden gegeven, «maar in geen geval mag in die toelichting kritiek worden uitgeoefend op de gevoerde discussie.»

Juist. Daarvoor staan andere wegen open.

Welke van der Kemp's hoofdbezwaren waren tegen de voorgestelde wijziging der bestaande overeenkomst met de Paketvaart-maatschappij, werd op p. 111 van den Januari-Economist gezegd. Het «Handelsblad» van 24 Januari zeide het niet eens te zijn met van der Kemp en de nieuwe overeenkomst voordeelig te achten voor Staat en handel. Zoo oordeelde ook de Tweede Kamer, die op 28 Februari met 59 tegen 11 stemmen het

¹⁾ Zie het uitvoeriger verslag in het «Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in N.-Indië» deel 58, p. 266 e. v.

wetsontwerp aannam. Op 16 Mei volgde de aanneming in de Eerste Kamer en op 19 Mei de bekrachtiging door Hare Majesteit de Koningin. Men zie het Staatsblad n°. 122.

Dat van der Kemp's bemoeiingen met Kasboekhouding en Paketvaart den ijverigen man niet beletten met zijne hestorische studien voort te gaan, bewijzen een drietal stukken door hem in de laatste maanden gegeven. Het eene, opgenomen in het 6^e deel der 6^e volgrees van de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-Indie“, is getiteld. „De terug-gave der Nederlandsche factoryen in Hindostan krachtens het Londensch traktaat van 13 Augustus 1814“ en sluit zich aan bij zijne vroegere stukken over dat tijdvak, door ons vroeger vermeld. Het tweede stuk sluit zich wel eenigermate daarbij aan, maar heeft toch een eenigszins ander, meer persoonlijk karakter. Het is getiteld: „Hendrik Fagel's ontslag uit den Staatsdienst in 1823“ en opgenomen in „de Tijdspiegel“ van April jl. Fagel werd in 1823 als gezant te Londen door Falck vervangen. Van der Kemp kan zich niet geheel nederleggen bij hetgeen Elout en Falck over die vervanging schreven. In de handschriftenverzameling van De Grovestins op de Kon. Bibliotheek alhier vond hij de eigenlijke reden van 's Konings ontevredenheid op Fagel, welke tot zijn ontslag leidde. Naar aanleiding daarvan geeft van der Kemp eene Bijdrage tot de histoire intime van die dagen, waarover in deze Koloniale Kroniek niet kan worden uitgeweid.

Zijne jongste historische bijdrage beweegt zich weder meer op zuiver koloniaal gebied. Ze is getiteld: „Het verblijf van Commissaris van den Broek op Bali van 18 December 1817 tot 24 Juni 1818“ en is opgenomen in de jongst verschenen aflevering van 's Instituuts „Bijdragen“. Wij zien er uit hoe Commissarissen-Generaal spoedig na de herleving van het Nederlandsch gezag in Indie met de Balische vorsten overeenkomsten trachtten te sluiten, tot wering van den Engelschen invloed en dat hun gedelegeerde, die heel wat vernederingen en onaangenaamheden had te verduren, na maandenlange onderhandelingen zoowat niets had weten te verkrijgen.

Over de Geschiedenis der Indische Financiën is

al heel wat geschreven. Wat het tijdperk der Oost-Indische Compagnie betreft, worde slechts herinnerd aan het in 1894 door het Bataviaasch Genootschap uitgegeven, door ons in *„de Economist“* van Augustus 1895, p. 576, besproken werk van G. C. KLERK DE REUS, *„Geschichtlicher Ueberblick der administrativen, rechtlichen und finanziellen Entwicklung der Niederländisch Ostindischen Compagnie“*. Wat de geschiedenis dier financiën gedurende deze eeuw betreft, blijven naast de Staten-Generaalstukken, steeds de werken van E. DE WAAL: *„Nederlandsch-Indie in de Staten-Generaal sedert de Grondwet van 1814“*, (1860 en 1861, 3 deelen), ¹ *„De Koloniale Politiek der Grondwet en hare toepassing tot 1 Februari 1862 (1863, 2) „Aanteekeningen over koloniale onderwerpen“, (1865 enz.), 3)* inzonderheid: *„Onze Indische Financiën. Nieuwe reeks aantekeningen“*, (1876 enz.), ⁴) eene hoofdbron.

In de werken, meer bepaald aan de Nederlandsche financiën en het Ned. belastingstelsel gewijd, is ook meermalen, zij het in 't voorbijgaan, van de Indische financiën sprake. Herinnerd worde slechts aan Dr. W. P. БОК's *„De belastingen in het Nederlandsche Parlement van 1848 tot 1888“*, besproken in *„de Economist“* van September 1889, p. 586, door Mr. M. W. F. Treub en in het rechtskundig tijdschrift *„Themis“*, 1893, 2, 309, door Mr. F. N. СИКЕНГА; aan diens uitvoerige *„Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche Financiën“*, aangevangen in de *„Bijdragen tot de kennis van het staats-, provinciaal- en gemeentebestuur in Nederland“* en sedert 1890, na de ineensmelting der *„Bijdragen“* met *„Themis, verzameling van bijdragen tot de kennis van het Publiek- en Privaatrecht“*

¹) Waarover zie *«Bijblad-Economist»*, 1860, p. 374.

²) Zie *«Bijblad-Economist»*, 1864, p. 249.

³) Zie *«Bijblad-Economist»*, 1865, p. 323.

⁴) Zie *Economist* van Maart 1878, p. 383 e. v., Dec. 1879, p. 1110, Januari 1881, p. 78.

Herinnerd wordt aan die bespreking van de Waal's werken in onze Kol. Kroniek omdat daarbij ook dikwerf andere geschriften over de Indische financiën werden ter sprake gebracht.

De laatste dezer reeks *«Aanteekeningen van den heer de Waal: «Riouw, Palembang, Bangka, Billiton,»* werd door Prof. van der Lith met warmen lof besproken in *«de Gids»* van November 1884.

in dat laatste tijdschrift voortgezet en gevolgd, zie *«Themis»* 1898, 1 en 1899, 2, door zijne *«Geschiedenis der Nederlandsche belastingen sedert 1883»*.

Van de Indische financiën is natuurlijk ook telkens sprake in een werk als de *«Parlementaire geschiedenis van Nederland sedert 1849 door Mr. W. J. VAN WELDEREN BARON RENGERS»* ('s-Gravenhage, 1889 en 1893), welks eerste deel door ons werd besproken in *«de Economist»* van Juli 1891, p. 507 en over welk werk men o. a. ook leze Ising's opmerkingen in den *«Ned. Spectator»* van 28 December 1889 en 2 December 1893.

Wanneer onze tegenwoordige Minister van Buitenlandsche Zaken, Mr. W. H. DE BEAUFORT, de gelegenheid zal hebben zijne, in *«de Gids»* van September 1895 aangevangen reeks: *«Dertig jaren uit onze geschiedenis, 1863—1893»*, voort te zetten, zal daarin gewis ook heel wat over de Indische financiën te lezen zijn.

Bekend is hoeveel over die financiën voorkomt in verschillende der achtereenvolgens in deze Kroniek besproken geschriften der heeren N. P. VAN DEN BERG, P. H. VAN DER KEMP en anderen, in de vier uitgaven van Mr. J. DE LOUWER's uitstekende *«Handleiding tot de kennis van het Staats- en administratief recht van Ned.-Indie»*, en G. M. BOISSEvain's *«De jongste belastinghervorming in Nederland»* (Amsterdam, 1894) en in meerdere stukken van zijne hand in *«de Economist»* en elders, ¹⁾ enz. enz.

Ook meerdere der door ons op de lijsten van *«Academische proefschriften over koloniale onderwerpen»*, in 1880 en in 1898 gepubliceerd in de *«Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indie»*, vermeldde proefschriften zijn aan de Indische financiën gewijd. Hier worde slechts melding gemaakt van het op 9 Juli 1895 te Utrecht verdedigd proefschrift van L. H. J. F. VAN BEVERVOORDEN TOT OLDEMEULE, *«De financieele verhouding van Nederland tot Ned.-Indie»*, door ons aangekondigd in *«de Economist»* van Augustus 1896, p. 601.

¹⁾ Zie b. v. in *«de Gids»* van 1887, p. 5, zijn artikel: *«Ned.-Indie in de laatste 15 jaar»* naar aanleiding van N. P. van den Berg's *«Financial and Economical Progress of Netherlands India»* cet. Die arbeid van van den Berg werd besproken in *«de Economist»* van Mei '87, p. 548 en Januari '96, p. 62.

Voor hem die de geschiedenis der Indische financiën zal willen beschrijven, zijn natuurlijk de voornaamste bronnen de Staten-Generaal-stukken over de Nederlandsche en Indische begrotingen, die over de comptabiliteitswetten, over de (vroegere) batige sloten, over de financieele verhouding tusschen Nederland en Ned.-Indie, die over de Muntquaestie en de tarief- en belastingwetten en de over dat alles gevoerde beraadslagingen in en buiten het Parlement, en niet minder de Koloniale Verslagen.

We hebben over dat alles, waarbij nog veel onvermeld bleef, thans geen bepaald nieuw werk aan te kondigen, achtten het echter niet onnut eens te herinneren aan althans een deel van hetgeen over de geschiedenis der Indische financiën geschreven is en waarnit de toekomstige geschiedschrijver zal moeten putten.

Met vrucht zal hij daarbij ook kunnen kennis nemen van hetgeen onder het hoofd; „Financieele aangelegenheden“, blz. 135 e. v., gezegd wordt in het onlangs bij Nijhoff verschenen nuttig werkje: „Regeering en Staten-Generaal 1888—1898. Feiten en Cijfers met toelichting door J. BOUDEWIJNSE“, waarin alles wat op de koloniale aangelegenheden betrekking heeft in een afzonderlijk hoofdstuk is samengevoegd.

Als in verband staande met de Indische financiën, worde ten slotte melding gemaakt van de twee jongste publicatiën van Mr. N. P. VAN DEN BERG, welke ons onder de oogen kwamen, (eigenlijk slechts één gelijk hieronder zal blijken). Het eene is zijn voor de „Encyclopaedie van Ned.-Indie“ geschreven artikel: „Muntwezen in Ned.-Indie.“ Het sluit zich eenigermate aan aan zijn vroeger artikel: „Credietinstellingen“. Mr. van den Berg geeft ons nu, met zijne bekende helderheid en volledigheid, een historisch critisch overzicht van de regeling van ons muntwezen in Oost-Indie van den aanvang onzer vestiging af tot op heden. Het is een in vele opzichten bedroevend relaas van begane fouten. Ten slotte wordt, gelijk uit v. d. B's vroegere geschriften ¹⁾ te verwachten was, de invoering bij de

¹⁾ Hoe verbazend veel en over hoe velerlei onderwerpen Mr. N. P. van den Berg schreef, kan men o. a. zien in de onlangs verschenen 1^e afl. v. deel 37 der «Notulen van het Bataviaasch Genootschap». Alvorens naar Europa te vertrekken, bood H. P. J.

wet van 28 Maart 1877, Stbl. 112, van den hinkenden Standaard in Ned.-Indie gebillijkt als door de noodzakelijkheid geboden en er op gewezen dat die regeling, hoe kunstmatig en op den duur ongewenscht ook, toch niet de ongunstige gevolgen had, welke velen er van voorspelden. Ook wordt er op gewezen (wat bevestigd wordt door het onlangs verschenen verslag van den President der Javasche Bank over het boekjaar 1898—99) dat de invoer van valsch zilvergeld in Indie gelukkig niet den omvang heeft gekregen welke er van werd gevreesd. Ten slotte wordt met instemming melding gemaakt van de indiening van het op 25 Mei jl. (en sedert aangenomen, zie wet van 22 Juli 1899, Stbl. n°. 178) aan de Tweede Kamer aangeboden wetsontwerp „houdende maatregelen om aan den omloop van duiten op Java en Madoera een einde te maken“.

De tweede arbeid van Mr. N. P. van den Berg, (zoo daarbij al van zijn arbeid sprake kan zijn,) dien wij wenschen te vermelden, is een werk van pieteit. Zijn broeder, de heer H. P. J. VAN DEN BERG, Directeur der Javasche Bank en benoemd President dier Bank, maar op eene naar Europa tot herstel van gezondheid ondernomen reis overleden alvorens hij die gewichtige betrekking kon aanvaarden, had in de 6^e afl. van deel 57 (jaargang 1898) van het „Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indie“ een uitvoerig stuk doen opnemen, getiteld: „Javasche Bank. Cijfers getrokken uit de jaarverslagen, opgeteekend en met enkele aantekeningen voorzien, door H. P. J. VAN DEN BERG, Directeur der Bank“. Hij gaf dat stuk ook afzonderlijk uit (Batavia, R. Prange en C^o.) en verzocht zijn broeder aan belanghebbenden en belangstellenden hier te lande, waaronder de redactie van „de Economist“, exemplaren er van te doen toekomen. De arbeid van Mr. N. P. v. d. B. bepaalde zich daarbij tot het bijvoegen van een geleidebriefje.

„Van den arbeid van wijlen H. P. J. van den Berg“ (zoo ongeveer schreef men ons, en we nemen die woorden gaarne over omdat ze ons toeschijnen den inhoud van het boekske

van den Berg zijne uitgebreide verzameling overdrukken van artikelen zijns broeders in dag- en weekbladen en tijdschriften en werken aan het Genootschap aan. De opsomming van de titels dezer stukken, loopende van 1859 tot 1898, vult een zevental bladzijden.

juist terug te geven) „kan men zeggen dat het een zeer verdienstelijk overzicht geeft van de Java-bank-geschiedenis in de jaren 1828—29 tot 1897—98. In zijn tabellen, met de daarop betrekking hebbende aantekeningen zal het een zeer gewaardeerde leidraad wezen voor wie die geschiedenis wil nagaan, ook speciaal voor wie den gang van zaken op de geldmarkt in Ned.-Indie wil bestudeeren.»

Jammer voorzeker dat de bekwame schrijver, aan wien, blijkens het onlangs uitgebrachte jongste verslag der Javasche Bank, door zijn opvolger, den tegenwoordigen president Reijssenbach, eene warme hulde werd gebracht, niet in staat is geweest aan die Bank langer zijne diensten te bewijzen.

De nu verschenen 71 jaarverslagen der Javasche Bank bevatten tal van belangrijke cijfers over alles wat de geldmarkt in Ned.-Indie betreft. Het was eene goede gedachte van den heer H. P. J. van den Berg een overzicht te geven der cijfers in die moeilijk bijeen te vinden verslagen voorkomende en die cijfers door zijne aantekeningen te doen spreken.

Voor deskundigen zijn die aantekeningen waarschijnlijk voldoende. Leeken zouden gewis erkentelijk zijn geweest voor eene inleiding of een naschrift, waarin een overzicht van den loop der zaken werd gegeven.

Sprekende over de geschiedenis der Indische financiën dient ook melding te worden gemaakt van het door den heer Mr. C. Th. van Deventer in „de Gids» van Augustus geplaatst artikel: „Een eereschuld». Volgens hem kwam Nederland in vele opzichten zijne verplichtingen tegenover Indie niet na. Zijne conclusie, p. 228, is: Na de invoering der comptabiliteitswet was de onttrekking van middelen aan de Indische ten bate van de Nederlandsche schatkist onverdedigbaar. De volgens hem sedert 1 Januari 1867 aan Indie onttrokken 187 millioen gulden moeten dus aan Indie worden teruggegeven. Dat is de „eereschuld». Daardoor en door ook in andere opzichten tegenover Indie recht te doen zal aan de aldaar bestaande ontevredenheid een einde komen en zal men er in berusten, p. 232, om het bebat over de al of niet teruggave der vóór 1867 genoten batige sloten niet te heropenen.

Het „Handelsblad» meende dat van eene teruggave van slechts 72, niet van 187 millioen sprake behoefde te zijn.

Mr. van Deventer hield zijne berekeningen vol. Wij moeten er ons toe bepalen van zijn arbeid melding te maken, onder verwijzing evenwel naar hetgeen „de Ind. Gids“ van September, p. 1085, er over schreef.

Op p. 125 van den Januari-Economist was sprake van eenige in den laatsten tijd verschenen stukken over de samensmelting der Nederlandsche en Indische officierskorpsen. Ten vervolge daarop zouden meerdere artikelen over het onderwerp kunnen worden vermeld. Volstaan wordt 1°. met er aan te herinneren dat, blijkens de Staatscourant van 6 Juli, Jhr. I. D. Six, Raad-Adviseur bij het Depart. v. Koloniën, generaal Rooseboom verving als Voorzitter der Commissie tot voorlichting der Ministers van Oorlog en van Koloniën omtrent de uitvoerbaarheid van eene samensmelting van de officierskaders van het leger hier te lande en van dat in Ned.-Indie tot een enkel officierskorps; 2°. met te verwijzen naar de artikelen van den, zich met een driester teekenenden medewerker van „de Indische Gids“, kennelijk een Indisch of oud-Indisch officier, die na in het Juninummer onder het hoofd: „Indische militaire belangen“ krachtig op uitbreiding onzer zeemacht in Indie te hebben aangedrongen, als het krachtigst middel om er ons gezag, ook tengenover een buitenlandschen vijand, te handhaven, in de nummers van Juli en Augustus die samensmelting sterk bestrijdt en de door de voorstanders der zaak aangevoerde argumenten wederlegt. Wij zijn benieuwd te vernemen wat de in onze vorige Kroniek met N. aangeduide voorstander der zaak tegen deze argumenten zal aanvoeren.

In de Maart-aflevering van „de Ind. Gids“ komen in de „Maandelijksche Revue“ eenige welwillende woorden voor over onze Kol. Kroniek naar aanleiding vooral van hetgeen in den Januari-Economist over de I. G. geschreven was. Daaruit releveeren wij alleen het slot omdat het ons tot eene opmerking aanleiding geeft. In de Kroniek was betreurd dat in de Revue te weinig melding wordt gemaakt van in Indie verschijnende periodieken, maar er was toegegeven „dat de taak van den Revueschrijver wellicht te zwaar en de omvang van het reeds

zoo lijvige tijdschrift licht te groot zou worden, zoo ook van dat alles geregeld melding zou worden gemaakt».

Daarop wordt geantwoord: »Tegen het zware van de taak... ziet de Revueschrijver niet op. De tweede reden van den heer Q. is echter de juiste. Wij moeten daaraan echter toevoegen dat dit tijdschrift het meest in Indie en veel te weinig in Nederland gelezen wordt. Redenen, waarom wij, bij het samenpersen van de reusachtige hoeveelheid stof binnen een beperkte ruimte, ons steeds voor oogen stellen dat wij voor Indie schrijven. Voor Indie, waar geen ¹⁾ Hollandsche, wel Indische courauten gelezen worden. 't Was dezelfde reden, die »Insulinde«, die zijn te weinig lezers hier en niet in Indie had, noopte om, in tegendeel van ons, een persoverzicht te geven van Indische, niet van Nederlandsche bladen. Wij meenen goed te doen dit hier mede te deelen, omdat wij niet gaarne den schijn op ons zouden laden, dat wij de in Indie verschijnende artikelen minder belangrijk vinden dan de moederlandsche aan de kolonien gewijd»... »Hopen wij dat de belangstelling in ons tijdschrift in Nederland zelf in die mate zal toenemen, dat wij moederland en kolonie evenveel recht kunnen doen weervaren.»

Dus, het aantal abonné's op »de Ind. Gids» in Nederland blijft nog altijd gering. Dit nu is ons volkomen onbegrijpelijk. Nederland telt toch een groot aantal personen, die de beste jaren huns levens in Indie doorbrachten, die daar carrière maakten, die de gunstige positie waarin zij thans verkeerden aan hun verblijf in Indie te danken hebben. Hebben zij zoo alle belangstelling in dat goede land ginds verloren dat zij geen behoefte gevoelen tot de geregelde lezers te behooren van een goed geredigeerd, inhoudrijk tijdschrift, dat hun maandelijks veel belangrijks omtrent dat heerlijk Insulinde mededeelt?

»De Indische Gids» werd jaren lang door den heer van Kesteren op uitnemende wijze geredigeerd en mocht zich in veler medewerking verheugen. Hoewel zeer beslist eene liberale koloniale politiek voorstaande, stelde de heer v. K. zijn tijd-

¹⁾ Weinig? De strijd, dikwerf in Indië tegen het «Handelsblad» gevoerd, bewijst toch dat althans dat blad er wel enkele lezers telt. De «Nieuwe Rotterdamsche Courant» en «Het Vaderland» zouden ook niet voortgaan maledities uit te geven zoo zij in Oost en West geen abonnés vonden.

schrift ook voor andersdenkenden open. De heer R. A. van Sandick, reeds sedert een paar jaren met de leiding van het tijdschrift belast en sedert Mei als hoofd-redacteur opgetreden, ¹⁾ tracht in de voetstappen zijns voorgangers te treden en mag zich ook, elke aflevering getuigt het, in veler medewerking verheugen. Wij kunnen niet genoeg herhalen wat al dikwerf werd gezegd: zij die op de hoogte wenschen te komen of te blijven van de koloniale vraagstukken, wat „Onze Oost” betreft, kunnen schier volstaan met het lezen van „de Ind. Gids”. Verwijzende naar hetgeen we daaromtrent op p. 124 van den Januari-Economist zeiden, herhalen we den wensch dat het aantal lezers van de „Ind. Gids” in Nederland aanmerkelijk moge toenemen en de redacteur daarin aanleiding moge vinden om zijn tijdschrift nog vollediger te maken dan het reeds is.

Dat Nederland nog eene mogendheid van eenige beteekenis is, heeft het voornamelijk aan zijn koloniaal bezit te danken. Alles wat op die bezittingen betrekking heeft, moest de belangstelling wekken van alle Nederlanders. Meerdere bekendheid met die kolonien zou meerdere belangstelling ten gevolge hebben. Die meerdere bekendheid kan worden verkregen door de lezing van een goed tijdschrift, dat alle koloniale vraagstukken geregeld bespreekt en er naar streeft een zoo volledig mogelijk overzicht te geven van alles wat daarover in en buiten de Kamers wordt geschreven en gezegd.

Ergo!

J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

¹⁾ Dat wij niet in alle opzichten met hem instemmen, bleek hierboven. Ook willen wij wel zeggen te gelooven dat in het «Handelsblad» van 9 September terecht werd opgekomen tegen hetgeen hij in zijne laatste Revue schreef tot vergoelijking der aanvallen op Nederland in de Indische bladen.
